

ΕΘΝΟΜΑΡΤΥΡΕΣ ΑΡΧΙΕΡΕΙΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΑΠΟ ΤΟΥ 1821 - 1869

Υ Π Ο

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Γ. ΑΤΕΣΗ

Μητροπολίτου πρ. Λήμνου

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, συνυφασμένη μὲ αὐτὴν ταύτην τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν καὶ πορείαν τοῦ Ἔθνους ἡμῶν, διὰ τῆς θυσίας ἐπιλέκτων Αὐτῆς κληρικῶν ἐκπροσώπων, ἀλλὰ καὶ ἀφανῶν, ἀγνώστων καὶ ἀνωνύμων τοιούτων, οἵτινες διὰ τῆς προσφορᾶς αὐτῶν εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας ἐνσαρκῶνουν τὴν πλήρη, τῆς Ἑλληνικῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ἔννοιαν, ἀποκτήσαντες οὕτω τὴν αἰδίου εὐγνωμοσύνην τῶν αἰώνων, συνετέλεσεν ἀναντιρρήτως διὰ τῆς τεραστίας αὐτῆς συμβολῆς καὶ συμπαραστάσεως, εἰς τὴν διάσωσιν καὶ διατήρησιν τῆς ἐθνότητος τῆς φυλῆς ἡμῶν, ἡ ὁποία κατὰ περιόδους ἀντιμετώπισε σκληρὰς καὶ δραματικὰς περιπετείας.

Καὶ ὡς ἐλαχίστη ἐκδήλωσις τοιαύτης εὐγνώμονος ἀναμνήσεως, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς συμπληρώσεως 150 ἐτῶν ἀπὸ τῆς Ἐθνικῆς παλιγγενεσίας, καταχωροῦνται, ἐν ἐπιτομικῇ παραθέσει, αἱ γραμμαὶ αὗται, αἵτινες περιστρέφονται περὶ τὴν συμβολὴν Ἀρχιερατικῶν, τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας, φυσιογνωμιῶν, κατὰ τὴν, ἀπὸ τοῦ 1821-1869, περίοδον, αἱ ὁποῖαι διὰ τοῦ μαρτυρίου αὐτῶν ἐπεσφράγισαν τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἔθνους ἡμῶν ἀπὸ τῆς μακραίωνος δουλείας, καὶ ὧν αἱ γενεαὶ θὰ τιμοῦν καὶ θὰ διαιωνίζουσι τὴν προσφορὰν αὐτῶν, ἐπὶ διασώσει τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλευθερίας, ἐπὶ τὴν ἀφήγησιν τῆς ζωῆς, τῆς δράσεως καὶ τῆς θυσίας τῶν ὁποίων καὶ εἰσερχόμεθα.

† Ὁ πρ. Λήμνου ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

Α'

ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ ΠΑΓΩΝΗΣ

Μητροπολίτης Μονεμβασίας και Καλαμάτας (1801-1821)

Περὶ τὰ τέλη Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1821, συνήλθον, ὡς γνωστόν, ἐν Αἰγίῳ, οἱ κυριώτεροι ἐν Πελοποννήσῳ, τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ ἐκπρόσωποι, ἐπὶ τῷ τέλει, ἵνα πληροφορηθοῦν τὰς, διὰ τοῦ Ἀρχιμ. Γρηγορίου Δικαίου (Παπαφλέσσα), διαβιβαζομένας τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ἀπόψεις, ὡς πρὸς τὰς προϋποθέσεις τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος.

Αἱ τοιαῦται ὁμῶς τούτων κινήσεις, ὡς καὶ ἄλλων παραγόντων, ἤρξαντο νὰ γίνωνται γνωσταὶ εἰς τοὺς Τούρκους· τούτου ἕνεκεν ὁ Καϊμακάμης τῆς Τριπόλεως, Σαλίμ καλούμενος, προαισθανθεὶς ὅτι ἐπίκειται ἔναρξις τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν αὐτῇ, κατὰ Φεβρουάριον τοῦ ἰδίου ἔτους, προσεκάλεσεν εἰς αὐτὴν τοὺς σπουδαιότερους Ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ συσκέψει δῆθεν σοβαρῶν ζητημάτων.

Ἐκ τῶν προσελθόντων εἰς αὐτὴν Ἀρχιερέων ἐνεκλείσθησαν εἰς τὰς φυλακὰς Τριπολιτῶν οἱ: Κορίνθου Κύριλλος Ροδόπουλος, Μονεμβασίας καὶ Καλαμάτας Χρῦσανθος Παγώνης, Δημητσάνης Φιλόθεος Χατζῆς, Ναυπλίου καὶ Ἄργους Γρηγόριος Καλαμαράς, Χριστιανουπόλεως Γερμανὸς Ζαφειρόπουλος, Ὠλένης Φιλάρετος, Ἀνδρούσης Ἰωσήφ Νικολάου καὶ Τριπολιτῶν καὶ Ἀμυκλῶν Δανιὴλ Παναγιωτόπουλος, ἐκ τῶν ὁποίων, λόγῳ κακουχιῶν, ἀσιτίας καὶ ἄλλων βασανιστηρίων, ἀπέθανον ἐν αὐταῖς οἱ, Μονεμβασίας Χρῦσανθος, Χριστιανουπόλεως Γερμανὸς, Ναυπλίου καὶ Ἄργους Γρηγόριος, Δημητσάνης Φιλόθεος καὶ Ὠλένης Φιλάρετος¹, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι συγκρατούμενοι, Κορίνθου Κύριλλος, Ἀνδρούσης Ἰωσήφ καὶ Τριπολιτῶν καὶ Ἀμυκλῶν Δανιὴλ ἀπηλευθερώθησαν κατὰ τὴν ἄλυσιν τῆς Τριπολιτῶν, λαβοῦσαν χώραν τὴν 23ην Σεπτεμβρίου 1821.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει· μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μητροπολίτου Μονεμβασίας καὶ Καλαμάτας Ἀμβροσίου Τζαμπλάκου (1771-1801) ἐπισυμβάντα ἐν Καλαμάτῃ, ἡ Ἱερά Σύνοδος τοῦ Πατριαρχείου Κων/πόλεως συνελοῦσα εἰς συνεδρίαν ἐξελέξατο, τῷ αὐτῷ ἔτει (1801) ὡς διάδοχον αὐτοῦ ἕτερον κληρικόν, Ἀμβρόσιον καὶ τοῦτον καλούμενον, τόν, μετὰ διετίαν, ἀποκατασταθέντα εἰς

1. Μελετίου Μητροπολίτου πρ. Κυθήρων (Γαλανοπούλου): Ἐκκλησιαστικαὶ σελίδες Λακωνίας. Ἐν Ἀθήναις 1939, σ. 2. Κ. Β ο β ο λ ἰ ν η: Ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας. Ἀθῆναι 1952, σ. 95 κ. ἑ.

τὴν Μητρόπολιν Αἰγίνης καὶ Πόρου (1803-1813), παραιτηθέντα ἀμέσως, εὐθὺς ὡς ἐπληροφορήθη, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἀπέστεργον ζωηρῶς, ἵνα ἔχουσι τοῦτον ὡς Ἀρχιερέα των· τὴν οὕτως δὲ παρ' αὐτοῦ ὑποβληθεῖσαν παραίτησιν ἀπεδέχθη τὸ Πατριαρχεῖον, τὸ ὁποῖον, ὡς διάδοχον αὐτοῦ, ἐξέλεξε τὸν Χρῦσανθον Παγώνην, οὐχὶ ὡς τοιοῦτον τοῦ Ἀμβροσίου Τζαμπλάκου, ἀλλ' ἐτέρου Ἀμβροσίου καὶ τούτου καλουμένου, ἀγνώστου ὅμως ἡμῖν ἐπωνύμου.

Ὁ Χρῦσανθος ἐγεννήθη ἐν τῇ ἐγγύς τῆς Καλαμάτας Μαντινείᾳ Ἀβίας, κατὰ τὸ ἔτος 1769· τὴν μόρφωσιν αὐτοῦ ἔλαβεν εἰς τὰς σχολὰς Μελεῖ Ἀλαγονίας καὶ Δημητσάνης· εἰσελθὼν εἰς τὰς τάξεις τοῦ κλήρου ἐχειροτονήθη διάκονος ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Ναυπλίου καὶ Ἀργους Ἰακώβου Ἀρμόγκαβλη (1787-1798) καταγομένου καὶ τούτου ἐκ Καλαμάτας, ἵνα εἰς νεαρωτάτην ἡλικίαν, 32 μόλις ἐτῶν, τῷ 1801, ἐγκληγῆ Μητροπολίτης Μονεμβασίας καὶ Καλαμάτας.

Καὶ ἅμα τῇ ἀναλήψει τῶν ἑαυτοῦ καθηκόντων, εἰργάσθη ἐκκλησιαστικῶς καὶ ἐθνικῶς. Μεμνημένος εἰς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρίαν ἀπὸ τῆς 15ης Μαΐου 1819 ὑπὸ τοῦ Χριστοφόρου Περραιβοῦ, εἰργάσθη ὑπὲρ εὐδοόσεως τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος, ὀργανώσας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ του τὸν πυρῆνα τῆς ἐθνεγερσίας· ἐν τῇ ἐπιτελέσει δὲ τῶν καθηκόντων αὐτοῦ, ὡς μέλους τῆς Γενικῆς Ἐφορείας Πελοποννήσου, κατὰ τὸ προπαρασκευαστικὸν ταύτης στάδιον, ἐπέδειξεν ἐξαιρετικὰς ἰκανότητας καὶ δραστηριότητας, αἱ ὁποῖαι, ἐν τούτοις, ὑπέπεσαν εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν Τούρκων, ὡς ἀποτέλεσμα ἔχουσαι τὴν φυλάκισιν καὶ τούτου, μετ' ἄλλων Ἀρχιερέων τῆς Πελοποννήσου καὶ προκρίτων, εἰς τὰς φυλακὰς Τριπολιτσᾶς, εἰς τὰς ὁποίας ὑπέφερε τὰ πάνδεινα, πρῶτος ἀποθανὼν μεταξὺ τῶν ἐγκλειστων τὴν 15ην Σεπτεμβρίου 1821², πρὸ τοῦ ἐγερτηρίου τῆς Ἐπαναστάσεως σαλπίσματος, διὰ τοὺς σκοποὺς τῆς ὁποίας τόσας κατέβαλε προσπάθειας· ὅμως ὁ θάνατός του προτίθεται ἐνώπιον τῆς Ἑλληνικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς παγκοσμίου συνειδήσεως, ὡς ἐπισφράγισις ἀγῶνων ἐνὸς Ἱεράρχου, ὁ ὁποῖος αἰρόμενος εἰς ὑψηλόφρονας ἀναβαθμοὺς θυσιάζεται ὑπὲρ τοιούτων εὐγενῶν ἀρχῶν, ὡς εἶναι ἡ ἀρετὴ τῆς ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν τόσον ὑπερόχως θεραπεύει ἡ χριστιανικὴ θρησκεία. Τοιουτοτρόπως, ὁ Χρῦσανθος ὑπὲρ πατρίδος ἐν βασάνοις ἀναλωθεὶς προσεπορίσατο τὴν τε Ἐκκλησιαστικὴν καὶ Ἐθνικὴν εὐγνωμοσύνην³.

2. Ὁ Κ. Κ α λ α ν τ ζ ῆ ς εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ: Γερμανὸς Ζαφειρόπουλος, ὁ Χριστιανουπόλεως σ. 69, λέγει ὅτι ἀπέθανε τὴν ἡμερομηνίαν ταύτην.

3. Μητροπολίτου Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων Ἰεζεκιήλ τοῦ ἀπὸ Βελανιδιᾶς: Ἔργα καὶ Ἡμέραι. Ἐν Βόλῳ 1948 τ. Β'. σ. 396-397.—«Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» ἔτ. 1971 σ. 365. Μελετίου Μητροπολίτου πρ. Κυθῆρων (Γαλανοπούλου), ἐνθ' ἄνωτ. σ. 2, 4, 54.

Β'

ΓΕΡΜΑΝΟΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ

Μητροπολίτης Χριστιανουπόλεως (1807-1821).

Ὁ, κατὰ κόσμον, Γεώργιος Ζαφειρόπουλος ἐγεννήθη εἰς τὰ Καλάβρυτα, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα τοῦ ἔτους 1760, ἐκ γονέων εὐσεβῶν καὶ εὐπόρων, Ζαφείρη καὶ Θεοδώρας, τὸ γένος Φραντζῆ, ἐκ Κων/πόλεως προερχομένων. Ἀπορφανισθεὶς πατρός, φονευθέντος ὑπὸ τῶν Τούρκων, εἰς ἡλικίαν ἑννέα ἐτῶν, εἰσῆλθε μετ' ὀλίγον ὡς δόκιμος εἰς τὴν Ἱ. Μονὴν Μ. Σπηλαίου, ἐν ἧ ἔμορφώθη μελετῶν φιλοσοφίαν, γεωγραφίαν, φυσικὴν, ἀστρονομίαν, πατρολογία, ἐκμαθῶν καλῶς τὰς ἀραβικὴν καὶ τουρκικὴν γλώσσας. Μετὰ τὴν κεκανονισμένην δοκιμασίαν ἐκάρη μοναχὸς μετονομασθεὶς εἰς Γερμανόν, καὶ ἐν συνεχείᾳ διάκονος καὶ πρεσβύτερος, ἀναχωρήσας ἐξ αὐτῆς μετὰ διαμονὴν ἐτῶν τινῶν.

Κατὰ τὸ ἔτος 1800 εὐρίσκομεν τοῦτον ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐργασθέντα ἐν αὐτῇ ἐπὶ διετίαν ὡς διδάσκαλον καὶ ἐπισπάσαντα τὴν ἐκτίμησιν καὶ συμπάθειαν τοῦ ἐν αὐτῇ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ, ὅστις ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ἔβλεπε τὸν ἐνσαρκωτὴν τῶν ἐθνικῶν του ὀνειρώτων. Ἐκ Θεσσαλονίκης μετέβη εἰς Βελιγράδιον συνεχίζων μετ' ἐνθουσιώδους ζήλου τὴν διδασκαλίαν, ἣ ὅποια εἰς οὐδὲν ἕτερον ἀπέβλεπεν, εἰ μὴ εἰς τὴν δημιουργίαν καταλλήλων προϋποθέσεων πρὸς ἀνάστασιν τοῦ Γένους ἡμῶν. Τόση δὲ ἦτο ἡ δημοτικότης του μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Σέρβων, ὥστε αἱ Τουρκικαὶ ἀρχαὶ τῆς πόλεως ἐκείνης θορυβηθεῖσαι ὑπέδειξαν εἰς αὐτόν, ὅπως ἐγκαταλείψῃ ἀμέσως τὴν πόλιν. Ἀναχωρήσας ἐξ αὐτῆς μετέβη εἰς Ρουμανίαν συνεχίζων αὐτόσε τὸ ἔργον τοῦ ἐθναποστόλου μὲ τὴν αὐτὴν ζωτικότητα· παρεμείνας δ' ἐν αὐτῇ ἐπὶ διετίαν ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἐξέμαθε τὴν Βλαχικὴν γλώσσαν, διετάχθη ὑπὸ τῶν αὐτόθι Τουρκικῶν ἀρχῶν, ἵνα ἀναχωρήσῃ ἐξ αὐτῆς.

Κατελθὼν ἐν συνεχείᾳ εἰς Ἑλλάδα, ἐπέστρεψε καὶ αὐθις εἰς τὴν μετάνοιάν του, οἱ ἀδελφοὶ τῆς ὁποίας μετὰ πολλῆς τῆς χαρᾶς τὸν ἐπανεῖδον, ἐξ ἧς, μετὰ ὀλιγοχρόνιον ἐν αὐτῇ παραμονήν, ἀνεχώρησε πρὸς προσκύνησιν τῶν ἱερῶν τόπων εἰς Ἱεροσόλυμα, ἵνα μετὰ ταῦτα μεταβῆ εἰς Κων/πολιν, ὅπου εἶχε προφθάσει ἡ φήμη του ὡς λογίου κληρικοῦ, γνωρισθεὶς μετὰ πολλῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν προσωποικότητων τοῦ Φαναρίου. Τοῦτου ἕνεκεν ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τοῦ Πατριαρχείου, ἀμείβουσα αὐτὸν ἠθικῶς, ἀρχικῶς μὲν τὸν ἐξέλεξεν Ἐπίσκοπον ὑπὸ τὸν τίτλον Σεβαστείας, εἶτα δ' ἐπὶ τῆς β' Πατριαρχείας τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' (1806-1808), εἰς διαδοχὴν τοῦ Μητροπολίτου Χριστιανουπόλεως Γερμανοῦ (1793-1807) κατὰ Μάρτιον τοῦ 1807⁴ τὸν προήγαγεν ὡς τοιοῦτον.

4. Β. Μυστακίδου: Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι (ἐπιμελεῖα Γερασ. Κονιδάρη). α' Ἐπετηρὴς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν». Ἀθῆναι 1936, τ. ΙΒ', σ. 234.

Καὶ ἀναλαβὼν τὴν διαποίμανσιν τῆς παροικίας ταύτης, προσέλαβεν ὡς Πρωτοσύγκελλον τὸν πρῶτον, ἐκ μητρός, ἐξάδελφόν του Ἀρχιμ. Ἀμβρόσιον Φραντζῆν, διαπρεπῆ κληρικόν, τὸν γνωστὸν φιλικὸν καὶ ἱστορικόν, ὅστις διὰ τὸν Γερμανὸν ὑπῆρξεν ὁ πλέον αὐτοῦ ἔμπιστος συνεργάτης καὶ εἰς τὴν διοικητικὴν, τῆς Μητροπόλεώς του, ἔκφρασις, ἀλλ' ἰδιαίτερος εἰς τὴν ἐργασίαν προπαρασκευῆς τοῦ ἔθνικοῦ ἀγῶνος. Ἡ ποιμαντορία τοῦ Γερμανοῦ ὑπῆρξε κατὰ πάντα ἐπιτυχῆς μετ' ἀποτέλεσμα, ὥστε νὰ ἐπισπάσῃ τὴν ἀγάπην καὶ ἀφοσίωσιν τῶν χριστιανῶν του, οἵτινες τὸν ἐθεώρουν καὶ ὡς ἅγιον· ἡ φήμη του ἐπεξετάθη καὶ πέραν τῶν ὁρίων τῆς ἐπαρχίας του, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης τὸν εἶχεν ὀρίσει ὡς ἓνα τῶν 4-5 ἐφόρων τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας εἰς Πελοπόννησον, δοθέντος ὅτι ἀπὸ τοῦ ἔτους 1818 εἶχε μνηθῆ εἰς αὐτήν.

Ὁ Γερμανός, τὸν ὁποῖον διέκρινε σύνεσις καὶ διπλωματικὴ ἱκανότης, εἰργάσθη δραστηρίως διὰ τὴν προετοιμασίαν τοῦ ἀγῶνος, συνεννοούμενος μετὰ τῶν Φιλικῶν καὶ ἄλλων προκρίτων τῆς Πελοποννήσου, εἴτε διὰ τοῦ Πρωτοσυγγέλλου του Ἀμβροσίου Φραντζῆ εἴτε διὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου του Ἀμβροσίου Ψιλογιάννη, διαδραματίσας σημαντικώτατον ρόλον εἰς τὴν, κατὰ τὰ τέλη Ἰανουαρίου 1821, συνέλευσιν ἐν Βοστίτση (Αἰγίω), καθ' ἣν παρευρέθησαν οἱ σπουδαιότεροι Φιλικοί, ἵνα ἀκούσουν τοῦ Ἀρχιμ. Γρηγορίου Δικαίου (Παπαφλέσσα) μεταφέροντος τὰς ἀπόψεις τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, καὶ ἀποφασίσουν περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἐνάρξεως τῆς Ἐθνεγερσίας.

Γνωρίζομεν δ' ἐκ τῆς ἱστορίας τὰς γεννηθείσας ἐν αὐτῇ ἀντεγκλήσεις καὶ διχογνωμίας τῶν παρευρεθέντων, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἠθέλησαν, ἵνα ἐγκλείσουν εἰς Μοῆν τινὰ τὸν Παπαφλέσαν, ἰδίως οἱ περὶ τὸν Π. Πατρῶν Γερμανόν· ὅμως ὁ Χριστιανουπόλεως διὰ τῆς παρεμβάσεώς του ἀπέτρεψε τοιαύτην ὀδυνηρὰν ἀπόφασιν, ἥτις ἀναμφιβόλως θὰ εἶχε διὰ τὴν ἔκβασιν τοῦ ἀγῶνος ὀλέθρια ἀποτελέσματα· καὶ κατὰ τὸν διενεργηθέντα ἔρανον μεταξὺ τῶν παρευρεθέντων εἰς τὴν συνέλευσιν ταύτην, διὰ τὴν ὁποίαν εἶχε θορυβηθῆ ἰδιαίτερος ὁ βοεβόδας τῆς περιοχῆς ἐκείνης, ὁ Γερμανός προσέφερε 2.000 γρόσια ὡς πρώτην αὐτοῦ δόσιν.

Μετὰ τὴν λῆξιν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς, ἐπιστρέψας εἰς Κυπαρισσίαν, ἔδραν τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ, διεβίβασε τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς, τόσον εἰς τὸν Μητροπολίτην Μονεμβασίας καὶ Καλαμάτας Χρῦσανθον Παγώνην, ὅσον καὶ εἰς τὸν Πέτρον Πετρόμπεην, δι' ἐμπίστων αὐτοῦ προσώπων.

Ὡς ἐν τοῖς ἡγουμένοις ἐτονίσθη, αἱ κινήσεις τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ὑπερεχόντων Ἀρχιερέων, κληρικῶν καὶ προϋχόντων ἐδημιούργησαν εἰς τοὺς Τούρκους τὴν πεποίθησιν, ὅτι πλέον σοβαρόν τι ἐναντίον των προητοιμάζετο, καὶ διὰ τοῦτο, ὁ Τούρκος διοικητὴς τῆς Πελοποννήσου ἐκάλεσε δῆθεν εἰς σύσκεψιν ἐν Τριπόλει τούτους, καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ τὸν Γερμανόν, τὴν 3ην Μαρτίου.

Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ διαμειφθεῖσα σύσκεψις καὶ ἀνταλλαγὴ γνώμων τῶν σπουδαιοτέρων συνεργατῶν τούτου, οἵτινες τὸν προέτρεπον, ἵνα μὴ μεταβῆ εἰς

Τρίπολιν, ἐκφράσαντα ἐν τοσοῦτῳ ἀντίθετον γνώμην. Πρὸ τῆς τοιαύτης τούτου ἐπιμονῆς ὑπεχώρησαν οἱ περὶ αὐτόν, ὅστις ἀναχωρήσας τὴν 5ην Μαρτίου ἐκ Κυπαρισσίας ἔφθασεν εἰς τὴν Τρίπολιν μετὰ τρεῖς ἡμέρας, ἤτοι τὴν 8ην Μαρτίου, καὶ οὐχί, κατ' ἄλλην ἐκδοχὴν τῶν Π. Πατρῶν Γερμανοῦ καὶ Ἰ. Φιλήμονος, τὴν 22αν ἢ τὴν 27ην Φεβρουαρίου, καθ' ἣν ἐπέπρωτο, ἵνα ἐπισφραγισθῇ τὸ τραγικὸν αὐτοῦ πεπρωμένον, διότι ῥιφθεις εἰς τὰς φυλακὰς αὐτῆς, μετὰ τῶν ἄλλων γνωστῶν Μητροπολιτῶν καὶ προκρίτων Πελοποννησίων, συνεπέα κακουχιῶν ἠσθένησε σοβαρῶς ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου, ἀποθανὼν τὴν 21ην Σεπτεμβρίου, δύο ἡμέρας πρὸ τῆς παραδόσεως τῆς Τριπόλεως εἰς τοὺς Ἕλληνας⁵.

Ὁ Γερμανὸς ἀνήκει ἀναμφιβόλως εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐκλεκτῶν Ἀρχιερατικῶν, τῆς προεπαναστατικῆς καὶ ἐπαναστατικῆς περιόδου, φυσιογνωμιῶν, διότι, ἐκτὸς τῶν πολλῶν ἐκκλησιαστικῶν αὐτοῦ προσόντων καὶ τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ βιοτῆς, ἡ ὁποία τὸν περιέβαλλε μὲ τὴν φήμην τοῦ ἁγίου, ἀπέβη διὰ τῆς συνέσεως καὶ τῶν διπλωματικῶν αὐτοῦ ἱκανοτήτων ὁ ἐμπνευστὴς καὶ καθοδηγητὴς πρὸς ὀρθὰς ἀποφάσεις τῶν σκέψεων τῶν ἰθυνόντων τοῦ ἱεροῦ, ἐν Πελοποννήσῳ, ἀγῶνος· εἶναι «ὁ ἄνθρωπος ποὺ γιὰ νὰ σώσῃ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 θυσίασε στὸ βωμὸ τῆς λευτεριάς τῆ ζωῆ του, εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ μὲ τὴν φλογερὴ διδασκαλία του ἔσπειρε ἀρκετὰ χρόνια στὴ Βαλκανικὴ τὸ σπὸρο τῆς λευτεριάς καὶ μαζί τῆς ἀγάπης, τῆς καλωσύνης καὶ τῆς φιλοπατρίας»⁶. Πρεπόντως λοιπὸν δι' ὅλας αὐτοῦ τὰς ἀρετὰς ἀνεδείχθη ὡς μία ἀπὸ τὰς λαμπροτέρας μορφὰς τῶν ἐθνικῶν ἀγῶνων τῆς Ἐπαναστάσεως, δι' ἧς καὶ τὸ μαρτύριον αὐτοῦ θὰ προκαλῆ τὸν σεβασμὸν, τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην Ἐκκλησίας καὶ Ἔθνους, καθ' ὅσον ὠδηγήθη πρὸς τὸν Γολγοθᾶν τοῦ ἐθνικοῦ καθήκοντος, ἵνα διὰ τῆς θυσίας καὶ τούτου, ὀδηγηθῆ ἢ πατρὶς ἡμῶν πρὸς τὴν ἀνάστασιν.

Γ'

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΚΑΛΑΜΑΡΑΣ

Μητροπολίτης Ναυπλίου καὶ Ἄργους (1810-1821)

Εἰς διαδοχὴν τοῦ, κατὰ τὸ ἔτος 1780, ἀναδειχθέντος ὡς Πατριάρχου Κων/ πόλεως Μητροπολίτου Πατρῶν Γαβριὴλ (1771-1780), τοῦ ἀπὸ Ἰωαννίνων, ἐξελέγη κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ ἀπὸ Ἐρυθρῶν Γρηγόριος Καλαμαραῆς, διατελέσας ὡς τοιοῦτος μέχρι τοῦ 1799, ὅτε καὶ παρητήθη ὑπὸ τὴν ιδιότητα δὲ τοῦ «πρώην» παρέμεινε μέχρι τοῦ 1810, ὅτε, εἰς διαδοχὴν τοῦ παραιτηθέντος θείου

5. «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία», τ. Δ'. σ. 390-391.

6. Κ. Κ α λ α ν τ ζ ἦ: Μεγάλες μορφές, Γερμανὸς Ζαφερόπουλος, ὁ Χριστιανουπόλεως (1760-1821), Ἀθῆναι 1938, σ. 10.

αὐτοῦ, Γρηγορίου καὶ τούτου καλουμένου (1800-1810), ἐξελέγη ὁ ἱστορούμενος Ἱεράρχης, ὅστις, ὡς καὶ ὁ θεὸς αὐτοῦ κατήγετο ἐκ Λακεδαιμόνος, γεννηθεὶς ἐν Σιστόβη, ἐνῶ κατὰ τὸν ἀείμνηστον Μητροπολίτην Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων Ἰεζεκιὴλ προήρχετο ἐκ τοῦ Δήμου Ἀλαγονίας τῶν Καλαμῶν⁷.

Ἀνεξαρτήτως τοῦ τόπου τῆς προελεύσεως, ὁ Γρηγόριος «καύχημα καὶ κλέος τῆς περιοχῆς (Ἀργολίδος)... καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἔθνους γενικῶς, ὡς Ἐθνομάρτυς καὶ τῶν ἰδανικῶν τῆς φυλῆς ὑπέρμαχος»⁸ κατέστη περισσότερο γνωστὸς διὰ τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ δράσιν, τὰ εὐάρεστα τῆς ὁποίας ἀποτελέσματα ἀτυχῶς δὲν ἠτύχησεν, ἵνα τὰ ἀπολαύσῃ, λόγῳ τοῦ θανάτου αὐτοῦ εἰς τὰς φυλακὰς Τριπολιτσᾶς.

Οὗτος «ὠψηλὸς τὸ ἀνάστημα, ἐγκριτος γνώστης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ εἰς ἄκρον γενναῖος»⁹, παρεπιδημῶν εἰς τὴν νῆσον Ὑδραν, ἀρχομένου τοῦ ἔτους 1819, ἐμυήθη εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Παμπούκη, τοὺς ὁποίους μετ' εὐσυνειδησίας ἐθεράπευσεν, ἀναδειχθεὶς διακεκριμένον ταύτης μέλος, ἔχων ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, ὡς πιστοῦται καὶ ἡ ἀχρονολόγητος τούτου ἀπάντησις εἰς τὴν ἀπὸ 20ῆς Ἰουνίου 1819 ἐπιστολὴν τοῦ Γρηγορίου πρὸς αὐτόν.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ αὐτὸς πιστὸς θεράπων τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ἐκινήθη δραστηρίως, μύησας εἰς τοὺς σκοποὺς αὐτῆς τοὺς ἐπαρχιώτας του, Ἰωάννην Ἰατρὸν ἐκ Ναυπλίου, τοὺς προκρίτους Ἀργούς, Ἰωάννην Περούκαν, Σταματέλον Ἀντωνόπουλον, ἀδελφοὺς Βλάση καὶ Παπαλεξοπούλου, τοὺς ἱερεῖς Γεώργιον Βελίνην, Θεοδόσιον Μπουσκον, Γεώργιον Κανάκην καὶ ἄλλους.

Ἀτυχῶς ὅμως, ἡ προεπαναστατικὴ αὐτοῦ δραστηριότης ἐγένετο ἀντιληπτὴ εἰς τοὺς Τούρκους καὶ διὰ τοῦτο, κατόπιν διαταγῆς τοῦ ἐν Τριπόλει Τούρκου Καϊμακάμη, ἐκλήθη εἰς αὐτήν, ἐγκλεισθεὶς καὶ οὗτος εἰς τὰς αὐτόθι φυλακὰς, μετὰ τῶν γνωστῶν ἄλλων Ἀρχιερέων, ὑποστὰς τὰ πάνδεινα, μέχρι οὗ ἐκ τῶν κακουχιῶν, ἀσιτίας καὶ τοῦ πολυμήνου μαρτυρίου ἀπεδήμησεν εἰς τὰς οὐρανίους μονὰς, τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ 21ῆ Σεπτεμβρίου, καθ' ἑτέρουσ κατ' Αὐγούστον¹⁰ μετὰ τῶν Χριστιανουπόλεως Γερμανοῦ Ζαφειροπούλου καὶ Δημητσανῆς Φιλοθέου Χατζῆ, καὶ οὗτινος ἡ θυσία ἀπέβη ἀληθῆς προσφορά τῆς κατ' Ἀνατολὰς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παλιγενεσίας, ἡ δὲ μνήμη αὐτοῦ θὰ διαικονίζη τὴν μαρτυρικὴν αὐτοῦ προσωπικότητα¹¹.

7. Μητροπολίτου Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων Ἰεζεκιὴλ τοῦ ἀπὸ Βελανιδιάς. Ἔργα καὶ Ἡμέραι, ἔνθ' ἄνωτ. Ἐν Βόλῳ ἔτ. 1947, τ. Α', σ. 24.

8. Χ ρ υ σ ο σ τ ὶ μ ο υ Μητροπολίτου Ἀργολίδος (Δεληγιαννοπούλου): Ἡ Ἐκκλησία Ἀργούς καὶ Ναυπλίας ἀπὸ τῆς συστάσεώς της μέχρι σήμερον. Τεῦχος Α' (Διοικήσις). Ἐκδοσις Χριστιανικῆς Ἑστίας Ἀργούς 1957, σ. 38.

9. Χ ρ υ σ ο σ τ ὶ μ ο υ Μητροπολίτου Ἀργολίδος (Δεληγιαννοπούλου), ἔνθ' ἄνωτ. σ. 38.—«Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία», τ. Δ'. σ. 802.

10. Κ ω ν . Β ο β ο λ ί ν η, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 98.

11. Χ ρ υ σ ο σ τ ὶ μ ο υ Μητροπολίτου Ἀργολίδος (Δεληγιαννοπούλου), ἔνθ' ἄνωτ.,

Δ'

ΦΙΛΟΘΕΟΣ ΧΑΤΖΗΣ

Ἄρχιεπίσκοπος Δημητσάνης (1795-1821)

Τοῦ Ἀρχιερέως Δημητσάνης Ἀμβροσίου (1767-1795) παραιτηθέντος, κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1795, ἡ Ἱερά Σύνοδος τοῦ Πατριαρχείου Κων/πόλεως συνελθοῦσα εἰς συνεδρίαν καὶ διασκεψαμένη περὶ ἐκλογῆς διαδόχου αὐτοῦ, κατόπιν μάλιστα καὶ ἀναφορῶν τῶν χριστιανῶν τῆς οὕτωσὶ χηρευσάσης ἐπαρχίας, ἐπὶ Πατριάρχου Γερασίμου τοῦ Γ' (1794-1797) ἐξελέξατο ὡς τοιοῦτον τὸν ἐκ Κύπρου καταγόμενον δευτερεύοντα διάκονον τῶν Πατριαρχείων Φιλόθεον Χατζῆν, ὅστις, κατὰ τό, ἀπὸ Νοεμβρίου 1795, Πατριαρχικὸν ἔγγραφον πρὸς τὴν ἀδελφότητα τῆς Ἱ. Μονῆς Τιμίου Προδρόμου Δημητσάνης, τυγχάνει οὐ μόνον γνήσιος, νόμιμος καὶ κανονικὸς ἀρχιεπίσκοπος τῆς ἐπαρχίας ταύτης¹², ἀλλὰ καὶ ἀτίμιος καὶ δόκιμος ἀναφανείς καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ κατὰ διαφόρους καιροὺς πιστῶς ἐκδουλεύσας καὶ παρὰ τῇ ἡμῶν μετριότητι χρόνους ἱκανοὺς διατρίψας καὶ ἐξυπηρετήσας εὐγνωμόνως καὶ εὐπειθῶς¹³.

Καὶ ἀναλαβὼν τὴν διοίκησιν τῆς ἐπαρχίας ταύτης, εἰργάσθη ἀρχικῶς πρὸς ἀνέγερσιν ἀρχιεπισκοπικοῦ οἰκήματος, περατωθέντος λίαν συντόμως τῇ συνδρομῇ τῶν Μονῶν, ναῶν καὶ ἐπαρχιωτῶν αὐτοῦ.

Κατὰ τὸ μακρὸν χρονικὸν διάστημα τῆς ἐν τῇ παροικίᾳ ταύτῃ ποιμαντορίας του, οὗτος ἐπετέλεσεν ἀξιοθαύμαστον ἔργον· καίτοι, ὡς φαίνεται, ἔστερεῖτο λιπαρᾶς παιδείας, ἐν τούτοις ὅμως διεκρίνετο διὰ τὴν καθ' ὅλου αὐτοῦ ἱεροπρέπειαν καὶ τὸν ζῆλον πρὸς ἐπιμόρφωσιν τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ. Οὕτω, διὰ τοῦ ἀπὸ Δεκεμβρίου τοῦ 1804, σιγιλλίου γράμματος τοῦ Πατριάρχου Καλλινίκου τοῦ Δ' (α' Πατριαρχεῖα 1801-1806· β' 1808-1809) μετὰ τοῦ Ἀμυκλῶν Νικηφόρου Κουγιᾶ (1779-1816) διορίζεται ἔφορος τῆς ἐν Βυτίνῃ Σχολῆς. Κατὰ τὸ ἔτος 1816, τῇ συμπαραστάσει τῶν προκρίτων Δημητσάνης, ἀνεφέρθη πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον ὑπὲρ τῆς ὁμωνύμου Σχολῆς, ἐπισπάσας ἔγκρισιν τούτου ὑπὲρ ἐνώσεως ταύτης μετὰ τῆς Μονῆς Φιλοσόφου, καὶ τὸν διορισμὸν τοῦ Π. Πατρῶν Γερμανοῦ Γκότζια (1806-1826) ὡς ἐφόρου τῆς Σχολῆς, ἀπολυθέντος πρὸς τοῦτο κατ' Ἰούλιον τοῦ 1815 Πατριαρχικοῦ σιγιλλίου, ἐπὶ Πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ ΣΤ' (1813-1818)· ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ Μητροπολίτου Χριστιανουπόλεως Γερμανοῦ Ζαφειροπούλου (1807-1821) ὁ Φιλόθεος διετέλεσεν ἐπίτροπος

σ. 37-40.—«Θρησκευτικὴ καὶ Ἡθικὴ Ἑγκυκλοπαιδεία», τ. Δ'. σ. 802.—«Θρησκευτικὴ καὶ Χριστιανικὴ Ἑγκυκλοπαιδεία», τ. Β'. σ. 100.—Κω ν. Β ο β ο λ ί ν η, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 95-98.

12. Τ. Γ ρ ι τ σ ο π ο ὄ λ ο υ, Ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Δημητσάνης καὶ Ἀργυροκάστρου. Ἐν Ἀθῆναις 1950, σ. 242.

13. Τ. Γ ρ ι τ σ ο π ο ὄ λ ο υ, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 242.

καὶ Πατριαρχικὸς καὶ Συνοδικὸς Ἐξάρχος τῆς ἐν Στεμνίτση Ἑλληνικῆς Σχολῆς. Πᾶσαι αἱ πράξεις τούτου ὑπὲρ τῆς παιδείας συνετέλεσαν, ὥστε νὰ ἐπισπάσῃ τὴν ἀγάπην καὶ σεβασμὸν τῶν κατοίκων τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς του.

Ὑπεράνω ὅμως τῶν ὠραίων καὶ λαμπρῶν τούτων ἐπιτευγμάτων, ἴσταται ὡς φωτοβόλον γεγονὸς ἡ ὑπὲρ τῆς ἀναξαρτησίας ἡμῶν δράσις αὐτοῦ, ὡς ἐνεργῶς μετασχόντος τῶν προεπαναστατικῶν προετοιμασιῶν· ἀτυχῶς ὅμως, δὲν ἔζησεν, ἵνα ἴδῃ καὶ οὗτος τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ δραστηριότητος, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἀπετέλεσε μέλος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, διότι κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως ἐκρατήθη ὡς ὄμηρος εἰς τὰς φυλακὰς Τριπολιτσᾶς. Αἱ θλίψεις, αἱ κακουχίαι, ἡ ἐν αὐταῖς δραματικὴ ζωὴ του, ἐπέδρασαν δυσμενῶς ἐπ' αὐτοῦ· ἀντιληφθεὶς δὲ τὸ τέλος αὐτοῦ ἐξωμολογήθη εἰς τὸν συγκαταόμενόν του Ἀμυκλῶν καὶ Τριπολιτσᾶς Δανιὴλ Παναγιωτόπουλον, ἵνα κατὰ τὴν 21ην Σεπτεμβρίου 1821 παραδώσῃ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν γαλήνῃ καὶ ἡρεμίᾳ, ὅτι ἐπετέλεσε πλήρως τὸ ἐκκλησιαστικὸν καὶ ἐθνικὸν αὐτοῦ καθήκον, πρὸς τὸν Κύριον, καὶ εἰσέβη εἰς τὴν χορείαν τῶν διακεκριμένων Ἐθνομαρτύρων¹⁴.

Ε'

Τελευταῖος δ' ἐκ τούτων ἀπέθανεν¹⁵ ὁ

ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ

Μητροπολίτης Ὠλένης (Ἡλείας) (1811-1821)

Τοῦτον εὐρίσκομεν Ἀρχιερέα ταύτης, τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ 1811, διότι ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ Συνοδικοῦ, τῶν Πατριαρχείων, Συνέδρου, ὑπογράφει εἰς Συνοδικόν, ὑφ' ἡμερομηνίαν κη' (28) Νοεμβρίου αἰα' (1811) ἔγγραφον πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον Σκύρου Γρηγόριον Ἐπιφανίου (1797-1837)¹⁶, ὅστις κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ ποιμαντορίας του εἰργάσθη ἐπ' ἀγαθῶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους. Μεμνημένος εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἐπεζήτησε διὰ τῆς δραστηριότητος αὐτοῦ καὶ τῆς φωτεινῆς ἐθνικῆς πορείας του νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν προπαρασκευὴν τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας, τὰ εὐάρεστα τῆς ὁποίας ἀποτελέσματα, ἀτυχῶς, δὲν ἠτύχησε νὰ ἴδῃ, διότι φυλακισθεὶς καὶ οὗτος μετὰ τῶν ἄλλων Ἀρχιερέων εἰς τὰς φυλακὰς Τριπολιτσᾶς λόγῳ τῶν

14. Τ. Γ ρ ι τ σ ο π ο ὐ λ ο υ, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 243-247.—Τοῦ αὐτοῦ, Δημητσάνα. «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία», τ. Δ' σ. 1081.

15. Κ. Β ο β ο λ ἰ ν η, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 98.

16. Β α σ ι λ ε ἰ ο ὺ Μητροπολίτου πρ. Λήμνου (Ἀτέση), Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σκύρου. Ἀθήναι 1961, σ. 77.

κακουχιῶν, ἀπέθανεν ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς ἀπελευθέρωσης τῆς πόλεως ἐκείνης ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, κατὰ τὴν 23ην Σεπτεμβρίου 1821.

Οὕτω καὶ ὁ Φιλάρετος, μετὰ τῶν ἄλλων μαρτυρησάντων εἰς τὰς ὡς ἄνω φυλακὰς Ἀρχιερέων, θυσιασθεῖς ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος εἰσῆλθεν εἰς τὰ δώματα τοῦ ναοῦ ἐκείνου, ἐντὸς τοῦ ὁποῦ διακονοῦν αἱ ὑπέροχοι ἐκεῖναι μορφαί, αἵτινες ἀφοσιωθεῖσαι ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν τοῦ καθήκοντος αὐτῶν, ἀπέκτησαν τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν αἰώνων.

ΣΤ'

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΣΤΑΜΑΤΕΛΟΥ ΜΠΙΣΤΗΣ

Ἐπίσκοπος Κορώνης (1808-1821)

Ὁ Γρηγόριος ἐγεννήθη τῷ 1775 ἐν Μεσσαρίῳ Ἰαννίνων· εἰ καὶ ἀγνοοῦμεν εἰς ποίας σχολὰς ἐφοίτησεν ἐπὶ παιδείᾳ, ἐν τούτοις ὅμως ἦτο ἀνὴρ εὐρείας μορφώσεως· καὶ εἰσελθὼντα εἰς τὰς τάξεις τοῦ κλήρου, βλέπομεν τοῦτον ἀλληλοδιαδόχως Μητροπολίτην Γρεβενῶν, Ἀμισοῦ ἢ Ἀλμισοῦ κατ' ἄλλους, Καλλιουπόλεως καὶ Μαδύτου, καὶ τέλος, κατὰ τὸ ἔτος 1808 Ἐπίσκοπον Κορώνης, κατασταθέντα εἰς τὴν παροικίαν ταύτην ἐπὶ τῆς β' Πατριαρχείας (1806-1808) τοῦ Γρηγορίου Ε' καὶ διακρινόμενον διὰ τὸ βαθὺ αὐτοῦ θρησκευτικὸν αἶσθημα καὶ τὰς θύραθεν καὶ ἐκκλησιαστικὰς αὐτοῦ γνώσεις¹⁷.

Παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι οὗτος ἐνεπνέετο ὑπὸ πατριωτικῶν ἀκραιφνῶν αἰσθημάτων καὶ ἀντιλήψεων, ἐν τούτοις ὅμως ἐξακολουθεῖ νὰ προκαλῆ ἱστορικὸν διαφέρον ἢ στάσις αὐτοῦ κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν καὶ ἐπαναστατικὴν περίοδον· διατὶ δηλαδὴ δὲν μετέσχε τόσον ἐνεργῶς, δραστηρίως καὶ ἐμφανῶς, ὅσον οἱ συνάδελφοι αὐτοῦ, κατὰ τὴν πορείαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως;

Κατ' ἄλλους μὲν οὗτος ἀπετέλει μέλος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ὡς δι᾽ ἰσχυρίζεται ὁ συμπατριώτης αὐτοῦ ἱστοριοδίφης Δημ. Πασχάλης, ὅστις ἀμφισβητῶν τὴν ἀντικειμενικότητα τῶν ἱστορικῶν τῆς Ἐπαναστάσεως λέγει, ὅτι ὄντως οὗτος μεμνημένος εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας προετίμησε, χάριν τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ, νὰ παραμείνῃ ὡς ἄμνηρος τῶν Τούρκων καὶ νὰ βασιανισθῆ παρ' αὐτῶν, καὶ φονευθεὶς ἀγρίως νὰ ριφθῆ ἀσπαίρων ἐκ τοῦ φρουρίου τῆς Κορώνης πρὸς ἐκφοβισμόν τῶν πολιορκητῶν τούτου, γνῶμην, ἣν ἀποδέχεται καὶ ἕτερος διακεκριμένος σύγχρονος ἱστορικὸς ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς, ὁ Μητροπολίτης Μεσσηνίας κ. Χρυσόστομος Θέμελης· κατ' ἄλλους ὅμως, ὡς οἱ Φραντζῆς καὶ Σπηλιάδης, ὅχι, διότι δὲν ἐνέπνεεν ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς ἡγέτας αὐτῆς, καὶ διὰ τοῦτο κατὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ ἀγῶνος παρέμεινεν ἐντὸς τοῦ Κά-

17. «Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», ἔτ. 1971 σ. 365.

στρου τῆς Κορώνης, εἶτε ὡς ὄμηρος τῶν Τούρκων, εἶτε διότι δὲν ἐπίστευεν εἰς τὴν νίκην τῶν Ἑλλήνων, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐπεθύμει, ὅπως ἔλθῃ εἰς ῥῆξιν μετὰ τῶν πρώτων.

Ὅταν ὁμως οἱ Τούρκοι ἐπολιορκήθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων «μανιώδεις καταστάντες καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ κορέσουν ἄλλως τὴν λύσσαν των, ἐκρεοῦργησαν τὸν Ἐπίσκοπον Γρηγόριον καὶ τὸν νεκρὸν του κατεκρήμνισαν ἀσπαίροντα ἔτι ἐκ τῶν ἐπάλλεων τοῦ φρουρίου καὶ εἰς τὸ μέσον τῶν πολιορκητῶν των»¹⁸. Οἴκοθεν νοεῖται, ὅτι πρὶν ἢ τόσον τραγικῶς θανατωθῆ, ὑπέστη πάνδεινα μαρτύρια, τὰ ὅποια λεπτομερῶς ἐκτίθενται ὑπὸ τῶν ἀσχοληθέντων περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως συγγραφέων.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει· εἶτε ὁ Γρηγόριος ἦτο μεμυημένος εἰς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν εἶτε ὄχι, ἀπέδειξε διὰ τῆς θυσίας του ὅτι ἐνεπνέετο ὑπὸ αἰσθημάτων ἄκρως ἐθνικῶν, οὐδὲ δύνатаί τις νὰ θέσῃ ἐν ἀμφιβόλῳ τὸ γεγονὸς τοῦτο· καὶ μόνον ἡ τραγικὴ αὐτοῦ ἔξοδος ἐκ τοῦ κόσμου τούτου διὰ τὴν πατρίδα, ἀποτελεῖ στέφανον δόξης δι' αὐτὸν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ συναθλήσαντας¹⁹· εἰς ἀνάμνησιν δὲ τοῦ τραγικοῦ τούτου γεγονότος ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐπὶ Δημάρχου Κορώνης Γ. Ράλλη τῷ 1909 ἀνηγέρθη ἱερὸς ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἀφ' ἑτέρου δέ, ἐπὶ Ἀρχιερατείας Μητροπολίτου Μεσσηνίας Χρυσοστόμου Δασκαλάκη (1945-1961), κατὰ τὴν 18ην Ἀπριλίου 1958 ἐγένοντο τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς αὐτοῦ.

Z'

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

Ἐπίσκοπος Μεθώνης, Ναυαρίνου καὶ Νεοκάστρου (1816-1825)

Ὁ Γρηγόριος Παπαθεοδώρου ἐγεννήθη τῇ 12ῃ Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 1770 εἰς τὸ ὄρεινὸν χωρίον Ἀλβαινα τῆς Ὀλυμπίας «ἐκ γονέων εὐπατριδῶν», τοῦ Θεοδώρου ἱερέως καὶ τῆς Ἀναστασίας, τὸ γένος Σακελλαρίου, ἐν ᾧ ἐξέμαθε τὰ πρῶτα αὐτοῦ γράμματα, τὰ ὅποια συνεπλήρωσεν εἰς τὴν πλουσιωτάτην βιβλιοθήκην τῆς Ἱ. Μονῆς Βυτίνης. Εἰσελθὼν ἀκολούθως εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὑπηρεσίαν, ἐχειροτονήθη τὴν 16ην Μαΐου 1800, εἰς διάκονον, τῷ 1806 εἰς πρεσβύτερον, χειροθετηθεὶς εἰς Πρωτοσύγκελλον, καὶ τὴν 12ην Αὐγούστου 1816 εἰς Ἐπίσκοπον Μεθώνης, Ναυαρίνου καὶ Νεοκάστρου, ἐπὶ Πατριάρχου Κων/πόλεως Κυρίλλου τοῦ ΣΤ' (1813-1818), εἰς διαδοχὴν τοῦ κατὰ τὸ 1815

18. «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία», τ. Δ', σ. 800.

19. «Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» ἔτ. 1971 σ. 365.—«Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία», τ. Δ', σ. 800-801.

παραιτηθέντος Μελετίου Ἀγγελουπούλου, ὑφίστας καὶ τούτου ὑπηρεσίας εἰς τὸ ὑπόδουλον ἔθνος προσενεγκόντος.

Ἀναλαβὼν τὴν ὑπεύθυνον ταύτην διακονίαν ἐπεζήτησεν, ἵνα φανῇ ἀντάξιος τῶν προσδοκιῶν τῆς τε Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους, διότι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἤρξατο ἐκδηλουμένη ζωηρότερον ἢ προσφορά τῶν ὑπηρεσιῶν πρὸς τὰς δύο ταύτας ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας, τὰς ὁποίας ἐνεκαινίασε δι' ἐπιπόνου, διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καὶ διαφωτιστικοῦ ταξιδίου, ἐπὶ τῷ τέλει, ἵνα προβάλλῃ ἐνώπιον τῶν ξένων τὰ ὅσα ὑφίσταται ὁ ὑπόδουλος Ἑλληνισμὸς δεινὰ.

Κατὰ Μάρτιον δηλ. τοῦ 1817 ἐπιβὰς τοῦ, ἐξ Ὑδρας καταγομένου Κ. Ντεντάκη, πλοίου, μεταβαίνει εἰς Ἰονίους νήσους, ἐκεῖθεν εἰς Μάλταν, Βενετίαν, Γένουαν, Νεάπολιν καταλήξας εἰς Κων/πολιν, ἐξ ἧς ἀναχωρήσας ἔφθασεν εἰς Ὀδησσὸν καὶ ἀκολούθως εἰς Πετρούπολιν Ρωσίας, ὅπου ἐπαρουσιάσθη ἐνώπιον τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ Τσάρου αὐτῆς. Πεπροικισμένος διὰ σπανιωτάτης εὐγλωττίας διεκτραγωδεῖ εἰς αὐτὸν τὴν οἰκτροτάτην τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων κατάστασιν, ἀπαριθμεῖ τὰς κακουργίας τοῦ κατακτητοῦ καὶ ἐξαίτεται τὴν συμπαράστασίν του, ἥτις ἐδόθη εὐχαρίστως παρ' αὐτοῦ, δωρήσαντος εἰς τὸν Γρηγόριον μίαν ἀρχιερατικὴν στολὴν καὶ ἄλλα εἶδη. Μὲ τοιαύτας εὐμενεῖς καὶ παρηγόρους ὑποσχέσεις ἐπέστρεψεν εἰς Μεθώνην κατ' Ἰούνιον τοῦ 1818, δι' Αὐτοκρατορικοῦ Ρωσικοῦ πολεμικοῦ πλοίου, γενόμενος ἐνθουσιωδῶς δεκτὸς ὑπὸ τοῦ ποιμνίου του, ἔπειτα ἀπὸ ἀπουσίαν ἐνὸς καὶ ἐπέκεινα ἔτους.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν χρόνον τῆς μῆσεώς του εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν, αἱ ἱστορικαὶ πληροφορίαι δὲν συμφωνοῦν κατ' ἄλλους αὕτη ἔλαβε χώραν τῷ 1817 ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου Πελοπίδα — σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Γρηγόριος εἶναι ὁ πρῶτος τῶν Ἀρχιερέων τῆς Πελοποννήσου, ὁ ὁποῖος ἐμυήθη εἰς αὐτὴν —, καθ' ἑτέρους τῷ 1818 καὶ κατὰ τρίτους τῷ 1819 ὑπὸ τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ Παπαγεωργίου.

Ἀδιαφόρως τῆς χρονολογίας τῆς ἐντάξεως αὐτοῦ εἰς τὰς τάξεις τῶν μελῶν τῆς Ἑταιρείας ταύτης, γεγονός εἶναι, ὅτι ἡ εἰσοδὸς του εἰς αὐτὴν ἐχαιρετίσθη μὲ ἐνθουσιασμὸν καὶ προὔξενησεν ἰδιαιτέραν χαρὰν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην καὶ τοὺς μεμνημένους εἰς αὐτὴν, λόγῳ τῆς ἀκτινοβολίας τοῦ ὑπερόχου τούτου ἀνδρός.

Καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου ἀρχίζει πλέον ἡ καταπληκτικὴ τοῦ Γρηγορίου δραστηριότης, ὑπὲρ ἐπιτυχίας τοῦ ἀγῶνος, ἐπεκτείνων ταύτην εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς πολυπλεύρου ἀποστολῆς του· καὶ ἤλθεν ἡ ποθητὴ δι' αὐτὸν εὐκαιρία· ὁ Μεθώνης Γρηγόριος, ἀφ' ἧς ἡμέρας, 23ης Μαρτίου 1821, εἰς τὴν Καλαμάταν ἐγράφετο ἡ πρώτη σελὶς τῆς Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας, καὶ 25ης τοῦ ἰδίου μηνός, ἀπὸ τὴν Μονὴν τῆς Λαύρας τῶν Καλαβρύτων ἐδίδοτο τὸ καθολικὸν σάλπισμα τῆς ἐνάρξεως αὐτῆς, ἡγεῖται τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος εἰς τὴν ἐπαρχίαν του, ἔχων ὡς συμπαραστάτας καὶ συμπολεμιστάς τοὺς ἀδελφούς του, τοὺς συγγενεῖς του καὶ γενικώτερον τὸ ποίμνιόν του.

Οἱ Τοῦρκοι ἔντρομοι ἐγκλείονται εἰς τὰ κάστρα Μεθώνης καὶ Νεοκάστρου ὅμως ὁ Γρηγόριος, ἐνωθεὶς ἐν τῷ μεταξὺ καὶ μετ' ἐπιλέκτων τῆς Πελοποννήσου ὀπλαρχηγῶν, Παπατσώρα, Γρηγοριάδου, Παπατσώνη, Ντούφα, Παπαζαφειροπούλου, Κων. Πητρ. Μαυρομιχάλη καὶ ἄλλων, πολιορκεῖ ἀμφοτέρα ταῦτα. Ἡ πολιορκία τοῦ Νεοκάστρου διατηρεῖται ἐφ' ἐξάμηνον, ἥτις ὀσημέραι καθίσταται περισσότερο ἐπαχθῆς καὶ σκληρὰ διὰ τοὺς πολιορκουμένους, οἱ ὅποιοι κατιδόντες τὴν καταδίκην αὐτῶν ὑπέγραψαν μετὰ τοῦ Γρηγορίου καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν, οἵτινες ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον ἀνακηρύξει τοῦτον ὡς ἀρχηγόν, τὴν 7ην Αὐγούστου 1821, συμφωνητικὸν παραδόσεως τῶν Τούρκων πρὸς ἀποφυγὴν σφαγῶν, διὰ τοῦ ὁποίου ὑπεχρεοῦντο οἱ Ἕλληνες νὰ παράσχουν εἰς αὐτοὺς «ἐλεύθερον πέρασμα ξηρᾶς καὶ θαλάσσης μὲ ὅλα τοὺς τὰ πράγματα, ἐκτὸς τῶν ἀρμάτων καὶ νὰ τοὺς ὑπάγουν ὅπου ὁ καθεὶς ἤθελεν».

Ἄτυχῶς ὅμως, αἱ συμφωνίαι αὗται παρεβιάσθησαν μὲ ἀποτέλεσμα, ὥστε Ἕλληνες, καὶ μάλιστα μετὰ τὸν φόνον τοῦ Κων/νου Μαυρομιχάλη, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν παραδοθέντων, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλους μὲν ἐφόνευσαν, ἄλλους ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἄλλους ἀφῆκαν ν' ἀποθάνουν ἐκ τῆς πείνης καὶ τῶν κακουχιῶν εἰς τὴν ἐρημονησίδα «Χελωνάκι».

Τὸ θλιβερὸν τοῦτο ἐπεισόδιον ἀποτελεῖ οὐχὶ εὐχάριστον σελίδα εἰς τὰς ὥραιάς τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος ἀνελιξείς, πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ἐξεμεταλλεύθησαν ξένοι ἱστορικοί, οἱ ὅποιοι ἀγνοοῦντες τὴν πραγματικότητα ἐπέρριψαν τὴν εὐθύνην ἐπὶ τοῦ Ἐπισκόπου ὁσονδήποτε ὅμως καὶ ἂν ἡ ἀθωότης τούτου ἦτο πασιφανής, ὁ Γρηγόριος ἐθλίβη βαθύτατα, καὶ ἀπογοητευμένος ἐκ τῆς τοιαύτης συμπεριφορᾶς τῶν συμπολεμιστῶν του, ἐνεκλείσθη εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν του, καὶ ἐπὶ μέγα χρονικὸν διάστημα ἀπεῖχε πάσης ἐνεργοῦ συμμετοχῆς εἰς τὰς ἐκφάνσεις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, εἰ μὴ μόνον τήν, κατὰ τὸ ἔτος 1823, παρουσίαν του εἰς τὰς ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ Ἄργει Ἐθνοσυνελεύσεις ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ πληρεξουσίου καὶ τὴν τοῦ Ἀντιπροέδρου τοῦ Βουλευτικοῦ, τῷ 1824, τοιαύτην.

Ἡ κρισιμότης ὅμως, ἡ δημιουργηθεῖσα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν πλευρὰν ἐκ τῆς ἀποβάσεως τοῦ Ἰμβραήμ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1825 εἰς Μεθώνην καὶ Κορώνην, ἐπέβαλεν εἰς τὸν ἐνθουσιώδη τοῦτον Ἀρχιερέα ν' ἀναλάβῃ καὶ πάλιν πρωτοβουλίαν πρὸς προάσπισιν τῆς πατρίδος του· εὐρέθη καὶ πάλιν εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν καὶ ὑπερασπιζόμενος τὸ Παλαιόκαστρον, μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Σφακτηρίας, ἀπεφάσισεν ἡρωϊκῶν ἐξόρμησιν κατὰ τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς 30ῆς Ἀπριλίου 1825, καθ' ἣν τραυματισθεὶς συνελήφθη αἰχμάλωτος· ἀποπονηθεὶς τὰς προτροπὰς τοῦ Ἰμβραήμ πρὸς προσκύνησιν καὶ ὑποταγὴν, ἐπέδειξε τοιοῦτο ψυχικὸν σθένος, ὥστε ὠδηγήθη πρὸς κάθειρξιν εἰς ῥυπαρὸν δωμάτιον τοῦ φρουρίου Μπουρτζι Μεθώνης, ὅπου ὑπέστη φρικτὰ μαρτύρια ὑπὸ ἀθλίους ὄρους διαβιώσεως, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ προσβληθῇ ὑπὸ χολέρας, ἡ ὁποία ἐπέφερε καὶ τὸν θάνατόν του κατὰ τὴν 22αν Ὀκτωβρίου 1825, καθ' ἣν ἀπαρέδωκε τὴν ὥραιαν

αὐτοῦ ψυχὴν εἰς τὸν Κύριον, ἐξηγιασμένην διὰ τῶν πολυετῶν ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος ἀγῶνων καὶ ἐπ' ἐσχάτων διὰ τοῦ σκληροῦ μαρτυρίου»²⁰.

Οἱ ἱστοριογράφοι τοῦ ἀγῶνος ἐκφράζονται λίαν ἐπαινετικῶς διὰ τὸν Ἐθνομάρτυρα τοῦτον Ἀρχιερέα, τοῦ ὁποῦ το κῦρος, ὅτε εὕρισκετο ἐν τῇ ζωῇ, ἦτο τεράστιον²¹, καὶ διὰ τοῦτο ἡ μνήμη αὐτοῦ θά διατηρῆται μετὰ τιμῆς ὑπερτάτης· τὸ δὲ ὄνομά του ἀνεγράφη οὐ μόνον εἰς τὰς δέλτους τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ψυχὰς καὶ τὰς καρδίας ἐκάστου Ἑλλήνου²². Τοῦτου ἐφιλοτεχνήθη, προνοίχ τοῦ Μητροπολίτου Μεσσηνίας Χρυσοστόμου Δασκαλάκη, μετὰ πάροδον 135 ἐτῶν ἀπὸ τοῦ μαρτυρίου του, προτομὴ ἐν Μεθώνη, τῆς ὁποίας τὰ ἀποκαλυπτῆρια ἐγένοντο παρ' αὐτοῦ τὴν 29ην Ἰουνίου 1960.

Η'

ΗΣΑ·Ι·ΑΣ

Ἐπίσκοπος Σαλῶνων (Ἀμφίσης) (1818-1821)

Ὁ κατὰ κόσμον Ἡλίας, υἱὸς τοῦ ἱερέως Εὐσταθίου καὶ τῆς Ἀρχόντως, καὶ ἀδελφὸς δύο ἱερέων, τῶν Ἰωάννου καὶ Θεοδοσίου, μεγαλυτέρων κατὰ τὴν ἡλικίαν, ἐγεννήθη εἰς Δεσφίναν τῆς Παρνασσίδος κατὰ τὸ ἔτος 1778. Εἰς ἡλικίαν εἵκοσιν ἐτῶν, ἦτοι τῷ 1798, εἰσῆχθη ὡς δόκιμος εἰς τὴν μεταξὺ Δεσφίνης καὶ Διστόμου Ἱ. Μονὴν τοῦ Τιμίου Προδρόμου, ἵνα μετὰ τὴν κεκανονισμένην δοκιμασίαν καρῆ μοναχός, εἰς ὃν ἐδόθη τὸ ὄνομα «Ἡσαΐας»· βραδύτερον δ' ἀποχωρήσας τῆς ἀδελφότητος ταύτης, ἐνεγράφη εἰς τὴν, τῆς Ἱ. Μονῆς Ὁσίου Λουκᾶ Βοιωτίας, τοιαύτην, εἰς ἣν διέμενον εἷς θεῖος καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Θεοδοσίος· αὐτόθι δ' εὕρισκόμενος ἐχειροτονήθη εἰς διάκονον.

Μετὰ πάροδον ἐτῶν, ἀφοῦ κατὰ πληροφoρίας τινὰς μετέβη καὶ εἰς Ἰωάννινα, βλέπομεν τοῦτον εἰς Κων/πολιν. Αὐτόθι δ' εὕρισκόμενος ἐγνωρίσθη καὶ μετὰ τοῦ Πατριάρχου Κων/πόλεως Γρηγορίου τοῦ Ε', ὡς καὶ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ Κυρίλλου τοῦ ΣΤ' (1813-1818), ὅστις βαθύτατα ἐκτιμῶν τοῦτον τὸν ἐχειροτόνησε τῷ 1818 Ἐπίσκοπον Σαλῶνων, ὑπαγόμενον ἐκκλησιαστικῶς ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Ἀθηνῶν, εἰς διαδοχὴν τοῦ μέχρι τότε Ἀρχιερέως

20. Μητροπολίτου Μεσσηνίας Χρυσοστόμου (Δασκαλάκη), Ὁ Ἐθνομάρτυς Ἐπίσκοπος Μεθώνης καὶ Νεοκάστρου Γρηγόριος Παπαθεοδώρου (1770-1825). Καλαμάτα 1960 σ. 17.

21. «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία», τ. Δ' σ. 802.

22. Μητροπολίτου Μεσσηνίας Χρυσοστόμου, ἔνθ' ἄνωτ. σ. 6-18. — Κώστα Κανατζῆ: Μεγάλες μορφές. Ὁ Μεθώνης Γρηγόριος Παπαθεοδώρου. 1770-1825. Ἀθήναι 1939, σ. 5-40. — «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία» τ. Δ' σ. 802. — Κων. Βοβολίνης ἔνθ' ἄνωτ. σ. 147. — «Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» ἔτ. 1971 σ. 366.

τούτων Ἰωακείμ, καὶ πρὸς τὸν ὅποιον ἔτρεφε τοιαύτην ἐμπιστοσύνην, ὥστε καὶ μυστικὰς ἀκόμη σκέψεις του νὰ λέγη εἰς αὐτόν²³.

Ἐν τοσοῦτῳ ὅμως, ὁ Ἡσαΐας κατέστη περισσότερο γνωστός διὰ τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ δρασίμην ἢ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τοιαύτην, διὰ τὴν ὁποίαν ἐλάχιστα γνωρίζομεν· μυηθεὶς εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὅτε εὐρίσκετο ἐν Κων/πόλει, εἰργάσθη ὑπὲρ τῶν σκοπῶν αὐτῆς, ἰδίως ὅταν ἀνέλαβε τὴν διαποίμανσιν τῆς Ἐπισκοπῆς ταύτης· χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἀπὸ 28ης Δεκεμβρίου 1820 ἐπιστολὴ τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' πρὸς αὐτόν, διὰ τῆς ὁποίας τὸν προτρέπει, ὅπως μετὰ συνέσεως καὶ ἐχεμυθείας ἐργάζεται πρὸς τὸ συμφέρον τῆς κηρυχθησομένης Ἐπαναστάσεως.

Ἄ'Εχεμυθείας, ἀδελφέ, γράφει ἐν αὐτῇ, μεγίστη χρεία καὶ προφύλαξις περὶ πᾶν διάβημα, οἱ γὰρ χρόνοι πονηροὶ εἰσι καὶ ἐν τοῖς φιλοπατριώταις ἔστι καὶ μοχθηρῶν ζύμη, ἀφ' ἧς, ὡς ψωραλέου προβάτου, φυλάττεσθε. Κακὸν γὰρ πολλοὶ μηχανῶνται, διὰ τὸ τῆς φιλοπλουτίας ἔγκλημα. Δι' ὃ τὴν ἀγαθὴν ἐξελέξω μερίδα ἐμπιστευμένοις πατριώταις τὰ ἐχεμυθείας δεόμενα... Πράϋνον τὸν βεζύρην λόγοις καὶ ὑποσχέσεσιν, ἀλλὰ μὴ παραδοθῆτω εἰς λέοντος στόμα... Ἄσπασον σὺν ταῖς ἐμαῖς εὐχαῖς τοὺς ἀνδρείους ἀδελφούς, προτρέπων εἰς κρυψίνοιαν... Ἄνδρωθήτωσαν ὥσπερ λέοντες καὶ ἡ εὐλογία τοῦ Κυρίου κρατυνεῖ αὐτούς, ἐγγύς δ' ἔστι τὸ τοῦ Σωτῆρος Πάσχα»²⁴.

Κατ' Ἰανουάριον τοῦ 1821 ὁ ὡς εἴρηται Πατριάρχης μετεκαλέσατο εἰς Κων/πολιν τὸν Ἡσαΐαν καὶ τοὺς προϊσταμένους τῆς Ἱ. Μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ, ἧτις σημειωτέον ἀπέβη διὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ὅ,τι ἡ Ἁγία Λαύρα διὰ τὴν Πελοπόννησον, ἵνα δῆθεν συσκεφθῶσι δι' ὑποθέσεις τῆς Μονῆς ταύτης. Ὁ Ἡσαΐας λαβὼν παρὰ τοῦ Πατριάρχου συγκεκριμένας ὁδηγίας διὰ τὸν ἀγῶνα, ἐπέστρεψε κατὰ Φεβρουάριον εἰς Πελοπόννησον, ὅπου διεβίβασε ταύτας εἰς τοὺς Μητροπολίτας Π. Πατρῶν Γερμανόν, Ναυπλίου καὶ Ἄργους Γρηγόριον καὶ Τριπόλεως Δανιήλ, καὶ εἶτα ἐλθὼν εἰς Λεβάρδειαν ἐγνώρισε ταύτας εἰς τοὺς Ἀθηναίων Διονύσιον καὶ Ταλαντίου Νεόφυτον. Ἐν συνεχείᾳ, μεταβάς εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ συνεσκέφθη μετὰ τοῦ Ἀθανασίου Διάκου, τῶν προϊσταμένων καὶ ἀδελφῶν αὐτῆς, οἵτινες ἐν πλήρει ὁμοφωνίᾳ καὶ πάνυ προθύμως ἀπεφάνθησαν συμμετοχὴν εἰς τὴν Ἐπανάστασιν.

Καὶ ἄμα τῇ ἐνάρξει ταύτης, συνῆλθον καὶ αὖθις εἰς αὐτὴν οἱ Ἐπίσκοποι Ταλαντίου Νεόφυτος καὶ ὁ ὑφ' ἱστορήσιν Ἱεράρχης, ὁ Ἀθανάσιος Διάκος καὶ ἄλλοι πρόκριτοι τῆς Βοιωτίας, πρὸς καθορισμὸν τῶν λεπτομερειῶν τοῦ ἀρχαίου ἀγῶνος καὶ εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.

23. Κ. Βοβολίνη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 109.

24. «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία», τ. ΣΤ' σ. 80.—Θεοδ. Ξύδη: Ἡ πνευματικὴ καθοδήγησις τοῦ Γένους καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Ε', «Ἀκτίνες» ἔτ. 1971 ἀριθ. φύλ. 319 σ. 136.

Κατὰ τὴν 27ην Μαρτίου τοῦ 1821 ὁ Ἡσαΐας, τελέσας δοξολογίαν ἐν τῇ παρὰ τὴν Ἀμφισσαν Ἱερᾷ Μονῇ τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, ἐκήρυξε τὴν ἔναρξιν τῆς ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι Ἐπαναστάσεως, ἀναπέμψας εὐχὰς πρὸς τὸν Πανάγαθον Θεὸν ὑπὲρ εὐδωδέσεως τοῦ ἀγῶνος τούτου, καὶ ἀποβαλὼν τὰ ἱερὰ αὐτοῦ ἄμφια περιεζώσατο τὰ πολεμικὰ ἄρματα, τὰ ὁποῖα ἔφερε πάντοτε μαζί του, μέχρι τῆς ἡμέρας τοῦ ἐνδόξου αὐτοῦ θανάτου²⁵, ἐνῶ κατὰ τὴν 1ην Ἀπριλίου ὁ Μητροπολίτης Ἀθηνῶν Διονύσιος, τελέσας τοιαύτην εἰς τὸν ἐν Λεβαδείᾳ ἱερὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ὁποῖου ὑπήγγοτο τότε ἡ Λεβαδεία, ἠλόγησε τὰ ὄπλα ὑψώσας τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ εὐχηθεὶς εὐδωδωσιν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος, ὅστις ὅμως δὲν ἠτύχησε νὰ ἴδῃ τὴν αἰσίαν τούτου ἔκβασιν, διότι ἀπέθανε κατὰ Μάιον τοῦ 1823, τοσοῦτω μᾶλλον καθ' ὅσον οὗτος μετὰ τῶν, ὑπ' αὐτόν, Ἐπισκόπων Ταλαντίου Νεοφύτου καὶ Σαλῶνων Ἡσαΐου καὶ τοῦ Ἀθανασίου Διάκου ἀπετέλουν τὴν Ἐπαναστατικὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἐπιτροπὴν.

Εἰς τὸ κατὰ τὴν 20ὴν τοῦ ἰδίου μηνὸς καὶ ἔτους συνελθὼν εἰς Χαλκωμάταν πολεμικὸν συμβούλιον, ἐλήφθησαν ἀποφάσεις περὶ τοῦ τόπου, ὅπου θὰ ἔπρεπε νὰ ἀμυνθοῦν, διὰ νὰ παρεμποδίσουν τὴν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος κἀθοδὸν τῶν στρατευμάτων τοῦ Ὁμὲρ Βρυώνη καὶ τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ Πασᾶ.

Κατ' αὐτό, ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τῶν διασημοτέρων ὄπλαρχηγῶν, Δυοβουνιώτου καὶ Πανουργιᾶ, κατεστρώθη τὸ σχέδιον τῆς ἀμύνης τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων· οὕτως, ὁ Ἀθανάσιος Διάκος κατέλαβε τὴν Δαμάσταν καὶ τὰς παρὰ τὴν ὁδὸν Λαμίας-Ἀμφίσσης-Θερμοπυλῶν ὑπωρείας μετὰ τῆς γεφύρας τῆς Ἀλαμάνας· ὁ Πανουργιᾶς μετὰ τοῦ Ἡσαΐου τὰ χωρία Χαλκωμάτα καὶ Μουσταφάμπεγη, καὶ ὁ Δυοβουνιώτης τὴν γέφυραν τοῦ Γοργοποτάμου· αἱ ἀντίπαλοι ἐχθρικοὶ δυνάμεις συνηττήθησαν κατὰ τὴν 23ην Ἀπριλίου καὶ συνήφθη μετὰξὺ αὐτῶν γενικὴ καὶ σφοδρὸτάτη μάχη, ἡ ὁποία, πρὸς καιρὸν, ἀτυχῶς ἀπέβη μοιραία διὰ τὰς Ἑλληνικὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις, διότι μετὰ τὴν πρώτην κάμψιν τοῦ σώματος τοῦ Πανουργιᾶ οἱ στρατιῶται οὐ μόνον ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐσφάγησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἡσαΐας, μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἱερέως Ἰωάννου καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ του, ἀποκεφαλισθεὶς ὑπὸ Τούρκου στρατιώτου.

Τοιοιουτρόπως ὁ θεμελιωτής, οὕτως εἰπεῖν, τῆς ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι Ἐπαναστάσεως ἔπεσε προῶρος· ὅμως ἡ θυσία του αὕτη τὸν κατέταξεν εἰς τὴν χορείαν τῶν ἐνδόξων Ἐθνομαρτύρων, οἵτινες κατὰ καιροὺς ἐκόσμησαν τὸ πᾶνθεον τῶν Ἑλλήνων ἡρώων, καὶ εὐόρκως τὰ πάντα διαπράξας ἀνεδείχθη «σευῶς ἐκλογῆς», «ἄριστον τῷ Πατριάρχῃ, τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ Ἐθνει»²⁶.

25. «Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», ἔτ. 1971 σ. 336, 442.

26. «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία», τ. ΣΤ', σ. 79-81.—«Θρησκευτικὴ καὶ Χριστιανικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία» τ. Γ', σ. 884-886.—Κ. Β ο β ο λ ί ν η, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 131, 133, 135-136.—Ἰ ω ά ν. Ἀ λ ε ξ ί ο υ (Ἀρχμ.), Μάρτυρες τῆς Ἐλευθερίας. Ἀθήναι 1959, σ. 8-36.

Θ'

ΙΩΣΗΦ

Ἐπίσκοπος Ῥωγῶν (1820-1826)

Εἰς τὴν χορείαν τῶν πλέον διακεκριμένων ἀγωνιστῶν Ἱεραρχῶν, τίθεται ἡ ὑπέροχος μορφή τοῦ Ἐπισκόπου Ῥωγῶν Ἰωσήφ, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου θὰ συγκινηθῆ πάντοτε τὰς ψυχὰς τοῦ Πανελληνίου, διότι καθ' ὅλην τὴν πορείαν καὶ διαδρομὴν τῆς Ἐπαναστάσεως διεκρίθη. Ἰδιαιτέρως ὁμως, κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου ἀνεδείχθη ὁ ιδεώδης ἡγέτης, ὁ ὁποῖος ἐνεσάρκωνε «διὰ τοὺς ἐκεῖ πολιορκουμένους Ἕλληνας τὸν ἰδανικὸν ἐκπρόσωπον τοῦ Ἑλληνικοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀληθοῦς πατρὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ», διότι «καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν πολιορκιῶν τοῦ Μεσολογγίου, ὁ Ἰωσήφ ἦτο διὰ τοὺς πολιορκουμένους ὁ ἀποτελεσματικὸς ἐμψυχωτής, ὁ δίδων ἀνά πᾶσαν στιγμὴν πρῶτος αὐτὸς τὸ παράδειγμα τοῦ θαρραλέου, τοῦ εὐψύχου, τοῦ ἀποφασιστικοῦ, τοῦ Ἑλληνοῦ»²⁷.

Ὁ Ἰωσήφ ἐγεννήθη, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, εἰς τὰ Ἀμπελάκια Θεσσαλίας, ἴσως κατὰ τὸ ἔτος 1776, μαθητεύσας ἐν τῇ γενετείρᾳ του, πλησίον τοῦ ἐκ Τρίκκης ἱερέως, μετὰ ταῦτα καὶ τούτου ἔθνομάρτυρος, Πολυζῶη. Εἰς ἡλικίαν 14 ἐτῶν προχειρίζεται εἰς ἀναγνώστην, μορφοῦται ἔτι περισσότερο εἰς τὴν Σχολὴν Τσαριτσάνης, ἵνα καὶ πάλιν ἐπιστρέψῃ εἰς Ἀμπελάκια γενόμενος ἀκροατής, εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν, τοῦ Γρηγορίου Κωνσταντᾶ.

Καὶ ἀκριβῶς λόγῳ τοῦ ἤθους καὶ τῆς κηρυκτικῆς του ἰκανότητος, χειροτονεῖται διάκονος, καὶ ἀκολούθως πρεσβύτερος, τοποθετούμενος ὡς τοιοῦτος εἰς Τσαριτσάνην, ἔνθα ἠκροάσατο τοῦ Κων/νου Κούμα, ἐμψυχῶνων τοὺς κατοίκους αὐτῆς εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τοῦ Γένους, καὶ παραμυθῶν τούτους εἰς τοὺς κινδύνους· συνεπεία τῆς ὅλης αὐτοῦ ἐπαινετῆς δράσεως, τῷ 1814, ἀπάγεται εἰς Ἰωάννινα, διασωθεὶς ἐκ βεβαίου μαρτυρίου, χάρις εἰς τὸν Μάνθον Οἰκονόμου, ἵνα καταφύγῃ εἰς Ἄρταν, Μητροπολίτης τῆς ὁποίας ἦτο ὁ προσενεγκὼν πολλὰς ὑπηρεσίας εἰς τὸ Ἔθνος κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν καὶ ἐπαναστατικὴν περίοδον καὶ ἐκ Προύσης τῆς Μ. Ἀσίας καταγόμενος Πορφύριος, προσλαβὼν τοῦτον ὡς Πρωτοσύγκελλον αὐτοῦ, ὅστις ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Βοηθοῦ Ἐπισκόπου τοῦ Πορφυρίου Μακαρίου ἀναπτύσσει ἔκτακτον ἐθνικὴν δραστηριότητα· ὑπ' αὐτοῦ δὲ φαίνεται, ὅτι περὶ τὸ 1818 ἐμυήθη εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας· ὁ Πορφύριος ἐκτιμῶν βαθύτατα τὸν Ἰωσήφ, περὶ τὸ τέλος τοῦ 1820, μικρὸν πρὸ τῆς ἐξορίας αὐτοῦ εἰς Ἅγιον Ὄρος, τὸν χειροτονεῖ βοηθὸν τοῦ Ἐπισκόπου ὑπὸ τὸν τίτλον «Ῥωγῶν», εἰς ἀντι-

27. Κ. Βοβολίνη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 149.

κατάστασιν τοῦ Μακαρίου, ἀναλαβόντος τὴν Τοποτηρητείαν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κερκύρας.

Ἡ ἐξέγερσις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος κατὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης καὶ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ὀδηγεῖ τὸν Χουρσίτ εἰς τὴν ἀπόφασιν, ἵνα συλλάβῃ τὸν Ἰωσήφ καὶ ἄλλους Ἀρχιερεῖς, τοὺς ὁποίους ἐγκλείει εἰς φυλακὴν, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ εἶχον ἐν τῷ μεταξὺ θανατωθῆ, ἐνῶ ὁ Ἰωσήφ διασωθεὶς ἀπηλευθερώθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐπαναστατῶν κατὰ τὴν ὀλιγοήμερον ὑπ' αὐτῶν κατοχὴν τῆς Ἀρτης.

Καταφυγῶν εἰς Βάλτον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κομπότι, ἔπου ὑπὸ τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον συνεκροτεῖτο Ἑλληνικὸν στρατόπεδον, δρᾷ ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης, ἀρχικῶς μὲν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, εἶτα δ' εἰς Μεσολόγγιον, συνεργαζόμενος ἐν ἀπολύτῳ συμπνοίᾳ μετὰ τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς ὅ,τι ἀφώρα τὸν ἀγῶνα· ἐνεθάρρυνε τὸν λαὸν εἰς σθεναρὰν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἀντίστασιν· συνεφιλίωνε τοὺς ἀνταγωνιζομένους ἡγέτας, καὶ δὴ τοὺς Σουλιώτας μὲ τὸν Γέροντά του Πορφύριον, μετὰ τοῦ ὁποίου βραδύτερον ἐκήδευσε τὸν Μᾶρκον Μπότσαρην· ὑποδέχεται τὸν Λόρδον Βύρωνα τὴν 24ην Δεκεμβρίου 1823, ὃν καὶ κηδεύει κατὰ τὴν 10ην Ἀπριλίου τοῦ ἐπομένου ἔτους, καὶ γενικῶς ἀποβαίνει ἐμψυχωτῆς μαχητῆς καὶ κληρικὸς παρακελεύων τοὺς πολιορκουμένους τοῦ Μεσολογγίου εἰς ἔσχατον κατὰ τοῦ Ἰμβραῆμ ἀγῶνα· ὑποφέρει τὰ δεινὰ «χάριν τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῆς Πατρίδος» καὶ μὲ «ράκωδῃ ἐνδυμασίᾳ ἐμψυχόνων» αὐτοῦς· διὰ τὴν πολιορκίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐξόδου μετέσχε προεδρεῶν τῶν ἀλλεπαλλήλων πολεμικῶν συμβουλιῶν· ἐπιδεικνύει ἀπαράμιλλον ἀνδρείαν κατὰ τὴν ἐξοδὸν καὶ ἐγκλεισθεὶς εἰς τὸν Ἀνεμόμυλον μάχεται λυσσωδῶς, ἵνα μετὰ δύο ἡμέρας συλληθῆ ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἡμιθανὴς ἀπαγχονισθῆ ὑπ' αὐτῶν τῇ 12ῃ Ἀπριλίου 1826, ὁ ὑπέροχος οὗτος ἀγωνιστής, ὅστις διὰ τῆς ἀπαραμίλλου αὐτοῦ θυσίας συνέβαλεν ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος, προσενεγκῶν πολυτίμους ὑπηρεσίας ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας²⁸.

I'

ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ ΜΠΙΘΙΚΟΥΤΗΣ Ἡ ΔΑΡΔΑΙΟΣ

Μητροπολίτης Λαρίσης (1811-1818 καὶ 1820-1821)

Τοῦ Μητροπολίτου Λαρίσης Γαβριὴλ Γκάγκα μετατεθέντος κατὰ τὸ ἔτος 1810 εἰς τὴν Ἱ. Μητρόπολιν Ἰωαννίνων, ἐπὶ διαδοχῇ τούτου, ἡ Ἱερὰ Σύνοδος

28. «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία», τ. Ζ'. σ. 130-131.—«Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», ἔτ. 1971 σ. 267-275.—Κ ω ν. Β ο β ο λ ί ν η, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 149-150.—Ἰ ω ἄ ν. Ἀ λ ε ξ ί ο υ (Ἀρχμ.), ἔνθ' ἀνωτ., σ. 39-92.

τοῦ Πατριαρχείου Κων/πόλεως ἐξέλεξε τὸ ἐπόμενο ἐτος τὸν Πολύκαρπον Μπιθικούτην.

Οὗτος ἐγεννήθη εἰς Δάρδαν τῆς Β. Ἡπείρου, δι' ὃ καὶ Δαρδαῖος ἐκαλεῖτο, κατὰ τὸ ἐτος 1778· ἀφοῦ ἐπεράτωσε τὰς ἐν Ἰωαννίνοις μαθήσεις του, εἰσῆλθεν εἰς τὰς τάξεις τοῦ κλήρου· διελθὼν δὲ τὰς δύο βαθμίδας τῆς ἱερωσύνης, κατὰ τὸ ἐτος 1809 ἐκλέγεται Ἐπίσκοπος Τρωάδος, ἕνα μετὰ διετίαν, ἤτοι τῷ 1811, κατασταθῆ Μητροπολίτης Λαρίσης, ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ ὁποίου βλέπομεν τοῦτον νὰ ἐργάζεται ἐθνικῶς· ἀσφαλῶς, ἢ τοιαύτη τούτου δράσις θὰ ἐγένετο ἀφορμὴ, ὅπως καταδιωχθῆ κατὰ τὸ 1818 ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, καὶ διὰ τοῦτο «καθ' ὑψηλὸν ὄρισμὸν ἀποβλήθεις ἐκ τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ»²⁹ κατέφυγεν εἰς Κων/πολιν· αὐτόθι εὕρισκόμενος ἐμνήθη εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν· ἐπανελθὼν εἰς Λάρισαν, μετὰ διετῆ ἀκουσίαν ἀπουσίαν, τῷ 1820, εἰργάσθη ὑπὲρ τῶν σκοπῶν αὐτῆς, οἵτινες ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἐκ τοῦ μακροχρονίου Τουρκικοῦ ζυγοῦ.

Κατὰ Νοέμβριον τοῦ ἐτους τούτου, ἀπεστάλη ἐκ μέρους τοῦ Πατριαρχείου Κων/πόλεως ἐπιστολὴ — ὡς καὶ τοιαύτη τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε', χρονολογουμένη ἀπὸ Ἰουνίου 1820 πρὸς τὸν ἴδιον τὸν Πολύκαρπον — «πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον Λιδωρικίου³⁰, περὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ Πολυκάρπου εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ, ἣν πρότερον κατεῖχεν, τὴν Λάρισαν, καὶ περὶ εἰσπράξεως τῶν μπαιγιέδων τοῦ πρώην Μητροπολίτου Κυρίλλου «μετα(βι)βάσεως τῆς ἐπαρχίας Λαρίσης ἀπὸ τὸν Κυρίαρχον αὐτῆς κύρ Κυρίλλον εἰς τὸν πρώην Κυρίαρχον τῆς κύρ Πολύκαρπον»³¹.

Καὶ ἡ ἐθνικὴ τούτου δραστηριότης, κορυφωθείσα κατὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ ἀγῶνος τῆς Παλιγγενεσίας, ὡς ἐπώδον αὐτῆς εἶχε νὰ συλληφθῆ ὑπὸ τῶν Τούρκων, κατ' Ἰούνιον τοῦ 1821, καὶ νὰ φυλακισθῆ, ὑποστὰς ἐξευτελισμοὺς καὶ βασανιστήρια· καὶ τέλος, τῇ διαταγῇ τοῦ Δράμαλη Πασᾶ ἐκαρτομήθη μετὰ τοῦ διακόνου αὐτοῦ³², ἐγγραφεὶς καὶ οὗτος διὰ τῆς θυσίας του ταύτης εἰς τὰς δέλτους τῶν Ἐθνομαρτύρων Ἀρχιερέων.

Ἐνταῦθα, δεόν νὰ σημειωθῆ, ὅτι κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ἐκτὸς ἄλλων ἀνωνύμων Ἀρχιερέων, οἵτινες ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον³³, ὑπέστη τοιοῦτον καὶ ἀνώνυμος Ἱεράρχης τῆς Ἐπισκοπῆς Πλαταμῶνος, «ὅστις ἅμα τῇ κηρύξει τῆς Ἐπαναστάσεως ἐτέθη ἐπικεφαλῆς ἀγωνιστῶν, πολεμῶν δὲ τοὺς Τούρκους συνελήφθη καὶ ἐσφάγη»³⁴.

29. Β. Μυστακίδου, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 196.

30. Ἐπίσκοπον Λιδωρικίου κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην δὲν συναντῶμεν.

31. Β. Μυστακίδου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 196.

32. «Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», ἔτ. 1971, σ. 352. — Κ. Βοβολίνη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 122.

33. «Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», ἔτ. 1971, σ. 286.

34. Κ. Βοβολίνη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 136.

ΙΑ'

ΙΩΣΗΦ ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ Ἡ ΔΑΛΙΒΗΡΗΣ

Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης (1811-1821)

Ὁ Ἰωσήφ Ἀντωνόπουλος ἐγεννήθη εἰς Δημητσάναν Πελοποννήσου, μεσοῦντος τοῦ ἰη' αἰῶνος· ἦτο περίπου ὁμῆλιξ τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'. Λαμβανομένου δ' ὑπ' ὄψιν, ὅτι οὗτος ἐγεννήθη τῷ 1745, εἰκάζομεν ὅτι καὶ ὁ Ἰωσήφ περὶ τὸ ἔτος ἐκεῖνο θὰ ἐγεννήθη. Ἀνήκων εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν πλέον μεμορφωμένων Ἀρχιερέων τῆς προεπαναστατικῆς περιόδου, διεκρίθη καὶ διὰ τὴν πρὸς τὰ γράμματα ἀγάπην του. Λεπτομερείας περὶ τῆς πρὸ τῆς ἀνόδου αὐτοῦ εἰς τὸ Ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα ζωῆς του δὲν ἔχομεν ἀπηκριβωμένας. Τοῦτον εὐρίσκομεν Μητροπολίτην Δράμας ἀπὸ τοῦ ἔτους 1787, διαδεχθέντα τὸν ἐκ Πάρου Γεράσιμον· κατὰ τὸ 1811 μετετέθη εἰς τὴν Ἱ. Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης, ἐπὶ διαδοχῇ τοῦ θανόντος Ἀρχιερέως αὐτῆς Ἀνθίμου.

Ὁ Ἰωσήφ, πεπαιδευμένος, φιλόμουσος «καὶ πολλοῦ λόγου ἄξιος» Ἱεράρχης, διεκρίνετο διὰ τὴν, πρὸς τὸ ὑπόδουλον αὐτοῦ ἔθνος ἀγάπην του, καὶ διὰ τοῦτο παντοιοτρόπως εἰργάζετο δραστηρίως πρὸς ἀπελευθέρωσιν τούτου.

Καὶ ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ Μητροπολίτου Δράμας καὶ Θεσσαλονίκης κατ' ἐπανάληψιν ἀπετέλεσε σύνεδρον Συνοδικὸν μέλος τῶν Πατριαρχείων Κων/πόλεως μὲ ἀποτέλεσμα, ὥστε τὸ ὄνομά του νὰ συνδεθῇ μὲ τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν τῆς κατ' Ἀνατολὰς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐφ' ὅσον βλέπομεν τοῦτον ὑπογράφοντα εἰς Πατριαρχικὰ ἔγγραφα, ρυθμίζοντα προβλήματα αὐτῆς. Ἐνδιαφέρετο διὰ τοὺς πνευματικοὺς ἡγέτας, τοὺς ὁποίους ἐθεώρει ἀξιότους ἐκτιμήσεως καὶ εὐγνωμοσύνης· ἐνισχύει πρὸς τοῦτο οἰκονομικῶς καὶ τὴν Σχολὴν τῆς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ πατρίδος, τῆς ὁποίας, ὡς φαίνεται, ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πρώτων μαθητῆς αὐτῆς. Συνοδικὸς ὢν κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, συνειργάσθη στενῶς μετὰ τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε', ἀκολουθήσας τὴν γραμμὴν αὐτοῦ, καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ φαίνεται ξένη πρὸς τὸν ἀγῶνα ἐπιφανειακῶς, χάριν τοῦ ἀμάχου πληθυσμοῦ. Διότι ἦτο γνωστόν, ὅτι ἅμα τῇ ἐνάρξει τούτου ἡ Ὑψηλὴ Πύλη θὰ προέβαιεν εἰς σφαγὰς, λεηλασίας καὶ ἐκβιασμοὺς πρὸς κατάπνιξιν καὶ καταστολὴν τούτου, πράγμα τὸ ὁποῖον ἀτυχῶς καὶ ἐγένετο.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει· ἅμα τῇ κηρύξει τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τὰς παραδουναβίους Ἡγεμονίας τὴν 9ην Μαρτίου 1821, ἤρξαντο αἱ συλλήψεις προκρίτων Ἀρχιερέων, ὡς τῶν Ἐφέσου Διονυσίου, Δέρκων Γρηγορίου, Νικομηδείας Ἀθανασίου, Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ, Τυρνόβου Ἰωαννικίου, Ἀδριανουπόλεως Δωροθέου καὶ Ἀγχιάλου Εὐγενίου, τμηματικῶς. Ὁ Ἰωσήφ ἀνήκει εἰς τὴν δευτέραν ὁμάδα, τὴν ὁποίαν ἀπετέλουν οἱ Δέρκων, Ἀδριανουπόλεως, Τυρνόβου καὶ ὁ ἴδιος, οἵτινες καὶ ἐφυλακίσθησαν ἐπ' ἄρκετὸν εἰς τὸν λεγόμενον Φοῦρνον τοῦ Μποστταντζήμπαση, εἰς ὃν παρέμειναν μέχρι τῆς 3ης Ἰουνίου 1821, ὅτε καὶ ἐθα-

νατώθησαν μετὰ τὴν πυρπόλησιν τοῦ Τουρικοῦ δικρότου παρὰ τὴν Λέσβον, τῇ 7ῃ Μαΐου ὑπὸ τοῦ πυρπολητοῦ Παπκνικολῆ. Τουρικὸν ἀκάτιον ἐξερχόμενον τοῦ Κερατίου κόλπου μετέφερε τὰ θύματα μὲ τοὺς δημίους αὐτῶν εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν παραλίαν τοῦ Βοσπόρου, ἐκ τῶν ὁποίων πρῶτος ἀπηγχονίσθη ὁ Τυρνόβου Ἰωαννίκιος εἰς Ἀρναούτκιοι, δεύτερος ὁ Ἀδριανουπόλεως Δωρόθεος εἰς τὸ Μέγα Ῥεῦμα, τρίτος ὁ Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ εἰς Νεοχώριον³⁵ καὶ τέταρτος ὁ Δέρκων Γρηγόριος εἰς Θεραπειά, οἵτινες ὀδηγούμενοι πρὸς τὸν θάνατον ἐφαλλον καὶ τὴν δι' ἑαυτοὺς νεκρώσιμον ἀκολουθίαν· τοιουτοτρόπως, τὸσον οὗτος, ὅσον καὶ οἱ ὑπόλοιποι συναθληταὶ του διὰ τῆς ὑπερόχου αὐτῶν θυσίας κατέλαβον ὅλως ἰδιάζουσιν καὶ ἐξαιρετικὴν θέσιν εἰς τὸ πάνθεον τῶν ἡρώων³⁶.

IB'

ΜΕΛΕΤΙΟΣ ΚΥΡΙΑΚΟΣ

Ἐπίσκοπος Κίτρους (1812-1821)

Τὸν Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ Ἀντωνόπουλον οὕτως, ὡς προείπομεν, ἀπαγχονισθέντα, ἠκολούθησεν εἰς τὸ μαρτύριον ὁ ἀπὸ τοῦ 1812 Ἐπίσκοπός του Κίτρους Μελέτιος Κυριακός, ὑποστὰς τὸν αὐτὸν μαρτυρικὸν θάνατον ἐν Θεσσαλονίκη τὴν 18ην Μαΐου τοῦ ἰδίου ἔτους, ἵνα προστεθῆ καὶ οὗτος εἰς τὴν χορείαν τῶν μαρτύρων Ἱεραρχῶν³⁷.

II'

ΙΓΝΑΤΙΟΣ

Ἐπίσκοπος Ἱερισσοῦ καὶ Ἀγίου Ὀρους (1790-1821)

Εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1790 παραιτηθέντος Ἐπισκόπου Ἱερισσοῦ καὶ Ἀγίου Ὀρους Γερασίμου, ἐξελέγη τῷ αὐτῷ ἔτει ὁ Ἰγνάτιος, παραμείνας ὡς τοιοῦτος μέχρι τοῦ 1821, ὅτε καὶ ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον, ἀναδειχθεὶς εἰς τῶν φλογερωτέρων Ἑλλήνων Ἱεραρχῶν.

Ποῦ ἐγεννήθη καὶ ποίας μορφώσεως ἔτυχε δὲν γνωρίζομεν ὑποθέτομεν

35. Ὁ Κ. Βοβολίνης, εἰς τὸ ὡς ἄνω ἔργον του σ. 121 ἀναγράφει «ὅτι οὗτος ἀπηγχονίσθη, ὄχι τὴν 3ην Ἰουνίου, ἀλλὰ τὴν 3ην Μαΐου».

36. «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία», τ. Ζ' σ. 129.—«Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», ἔτ. 1971, σ. 311.

37. «Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», ἔτ. 1971 σ. 338.—Κ. Βοβολίνης, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 122.—«Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία», τ. Ζ' σ. 603.

ὅτι ὑπῆρξεν ἀδελφὸς Ἱερᾶς τινος Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ὁρους, εἰς ἣν ἐμορφώθη, διότι διεκρίνετο διὰ τὴν παιδευσίν του. Ἡ πληροφορία, ὅτι μετὰ τὴν ἀνάδειξίν του ὡς Ἐπισκόπου τῆς ἐπαρχίας ταύτης, ἀνετέθη αὐτῷ ἡ προεδρία τῶν ἐν Ἀθωνι Ἱερῶν Μονῶν, δὲν ἀπηχεῖ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, διότι οὐδεὶς ποιμενάρχης τῆς Ἐπισκοπῆς ταύτης διετέλεσε καὶ Πρόεδρος τῶν ἱερῶν τούτων καθιδρυμάτων, διότι, ὡς γνωρίζομεν, τὸ Ἁγιον Ὄρος αὐτοδιοικεῖται, οὐδεμίαν παρ' οὐδενὸς ἔχον ἐξάρτησιν, εἰ μὴ μόνον ἐκ τοῦ Πατριαρχείου Κων/πόλεως, καὶ ταύτην πνευματικὴν.

Ἀνεξαρτήτως τούτων, ὁ Ἱγνάτιος κατέστη περισσότερον γνωστὸς διὰ τὴν ἔθνικὴν αὐτοῦ δράσιν.

Ἄμα τῇ κηρύξει τῆς Ἑλληνικῆς Ἐθνεγερσίας, ἐσημειώθη καὶ εἰς τὴν Χαλκιδικὴν Ἐπαναστατικὴ κίνησις, χάρις εἰς τὴν δραστηριότητα τοῦ ἐκ Σερρῶν ἐμπόρου καὶ μέλους τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας Ἐμμανουὴλ Παπαῦ, εἰς ἣν μετέσχον καὶ μοναχοὶ τοῦ Ἁγίου Ὁρους, οἱ ὁποῖοι διεκρίθησαν καὶ τότε διὰ τὸν ἔνθεον αὐτῶν ἔθνικὸν ζῆλον, εἰς δὲ τὸν Ἱγνάτιον, ὡς ὁμορον Ἀρχιερέα, καὶ ἰδίως ὡς ἐνθουσιώδη ἀγωνιστὴν, ἀνετέθη ἡ ὅλη φροντίς καὶ ὑπευθυνότης τῶν πολεμικῶν ἐξουσιῶν διὰ τὴν ἄμυναν τούτου.

Οὗτος ὅμως ἀντιληφθεὶς τὸ ἐπισημάλος τῶν Ἱερῶν τούτου Μονῶν, ἐν συνεννοήσει μετὰ τῶν καθηγουμένων καὶ προϊσταμένων τούτων, ἀπεφάσισεν, ὅπως ἀποσταλῶσιν εἰς ἀσφαλῆ μέρη, ἔξω τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τὰ πολύτιμα τούτου κειμήλια, πρὸς διαφύλαξιν ἐκ τυχόν ἀρπαγῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων, εἰς ἣν περιπτώσιν ἤθελον εἰσελθεῖ οὗτοι εἰς αὐτάς, παρακαλέσας πρὸς τοῦτο τὴν προσωρινὴν διοίκησιν τῆς Ἑλλάδος, ὅπως φροντίσῃ διὰ τὴν παραλαβὴν καὶ προφύλαξιν τούτων.

Καὶ πράγματι, ὅταν κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1821 ἰσχυρὰ τμήματα τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἤρχισαν καταλαμβάνοντα τὰς Μονὰς, οἱ περισσότεροι τῶν μοναχῶν τῆς Μεγίστης Λαύρας, Ἰβήρων, Παντοκράτορος, Διονυσίου, Γρηγορίου, Ἐσφιγμένου, Κωνσταμονίτου καὶ ἄλλων τοιούτων, παραλαβόντες τὰ ἱερά αὐτῶν κειμήλια ἀνεχώρησαν ἐξ Ἁγίου Ὁρους, μεταφέροντες ταῦτα εἰς τὰς νήσους Σκῦρον, Σκόπελον, Σκιάθον, Ψαρά, Ὑδραν, Πόρον, Πελοπόννησον καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἐχομεν δ' ἀπηκριβωμένας πληροφορίας, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ Καθηγούμενοι τῶν Ἱ. Μονῶν Διονυσίου Στέφανος καὶ Γρηγορίου Γρηγόριος, λόγιοι μοναχοί, μετὰ περιπετειώδη πλοῦν ἔφθασαν εἰς Πόρον, συναποκομίζοντες μεθ' ἑαυτῶν μέγαν ἀριθμὸν κειμηλίων τῶν, ὧν προϊστάντο, Ἱερῶν Μονῶν, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κόρινθον, ἐν ἣ προσωρινῶς εἶχε τὴν ἔδραν αὐτῆς ἡ τότε Κυβέρνησις, καὶ ἐμφανισθέντες ἐνώπιον τοῦ ἐπὶ τῆς Ὀρησκείας Μινίστρου, Ἐπισκόπου Ἀνδρούσης Ἰωσήφ Νικολάου, οὐ μόνον ἐξέθεσαν εἰς αὐτὸν τὴν, εἰς ἣν εὐρίσκατο, οἰκτρὰν κατάστασιν, τὸ Ἁγιον Ὄρος, λόγῳ τῆς ἀποτυχίας τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ὑπ' αὐτῶν ἀγῶνος καὶ τὰ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔκτροπα, ἐκ τῶν ὁποίων δει-

νῶς ἐδοκιμάσθη τοῦτο, καὶ τὴν καταπληκτικὴν μείωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μοναχῶν αὐτοῦ³⁸, ἀλλὰ καὶ τὸν παρεκάλεσαν, ὅπως ἐνδιαφερθῆ διὰ τὴν διαφύλαξιν τῶν, ὧν μεθ' ἑαυτῶν ἔφερον, ἱερῶν κειμηλίων³⁹.

Τὴν παράκλησιν ταύτην ἀσμένως καὶ ἐκθύμως οὗτος τὴν ἀπεδέχθη, ὡς πιστοῦται καὶ ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 182 καὶ ἀπὸ 5ης Ἀπριλίου (ἐκ Κορίνθου) 1822 γράμματος τούτου πρὸς αὐτούς, δι' οὗ γνωρίζει τούτοις, ὅτι τὸ Ὑπουργεῖον «ἔλαβε πρόνοιαν οὐ τὴν τυχοῦσαν περὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ κειμηλίων, ἵνα κατατεθῶσιν εἰς ἀσφαλέστερον μέρος κατὰ τὴν Πελοπόννησον μέχρι τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ Ἔθνους», ὅτε, μετ' αὐτὴν, «θέλετε ἀποκατασταθῆ πάλιν καὶ ἡ ὀσιότης σας εἰς τὰ ψυχωφελῆ σας καταγώγια»⁴⁰, ὡς ἔπραξε καὶ διὰ τὰ τοιαῦτα τῶν ἐν Σκοπέλῳ ἱερῶν κειμηλίων τῆς Ἱ. Μονῆς Παντοκράτορος, τὰ ὅποια ὀλίγου δεῖν νὰ ἐφυγαδεύοντο, καὶ τοιουτοτρόπως νὰ «στερηθῆ τὸ ἔθνος τοιούτων ἱερῶν καὶ προγονικῶν θησαυρῶν».

Διὰ τοῦτο ἀπέστειλεν εἰς τὴν νῆσον ταύτην πρὸς παραλαβὴν καὶ μεταφορὰν τούτων εἰς Πελοπόννησον, «διὰ νὰ τεθοῦν ὅπου ἐστὶν ἀσφάλεια», τοὺς «Βουλευτὰς Γρηγόριον Κωνσταντῶν καὶ τὸν Ἀρεοπαγίτην Δρόσον», ἵνα ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν προκρίτων ταύτης καὶ τῶν αὐτόθι παρεπιδημούντων, λόγῳ τῶν καιρικῶν συνθηκῶν, Ἀρχιερέων Δημητριάδος Παρθενίου καὶ Ἀρδαμερίου Ἰγνατίου καὶ τοῦ οἰκείου Ἐπισκόπου Σκοπέλου Εὐγενίου Οἰκονόμου, ὡς καὶ τῶν μοναχῶν Παντοκράτορος Εὐθυμίου καὶ Παμβῶ, διακεκριμένης Ἀγιορειτικῆς προσωπικότητος, καὶ τοῦ Κ. Τασίκα καταγράψωσι τὰ ἱερὰ τούτου κειμήλια⁴¹, τὰ ὅποια ἐν συνεχείᾳ, ἀφοῦ τὰ παραλάβωσι, τὰ μεταφέρουν εἰς Πελοπόννησον.

Ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τούτων τοῦ Μινίστρου τῆς Θρησκείας «πιστοῦται τὸ διαφέρον τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας πρὸς περιφρούρησιν τῶν ἱερῶν κειμηλίων καὶ σκευῶν τῶν Μονῶν τοῦ Ἀγίου Ὁρους, αἵτινες κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εὐρέ-

38. Σημειωτέον ὅτι, κατὰ τὴν γενομένην τὴν 9ην Ἰουνίου 1826 ἀπογραφὴν, μετὰ τὴν ἐπάνοδον δηλ. τῶν περισσοτέρων ἐκ τῶν ἀναχωρησάντων κατὰ τὸ 1821 μοναχῶν, ἀπεδείχθη ὅτι «τὸ σύνολον τῶν ἐν Ἀγίῳ Ὁρει μοναχῶν, ἀριθμηθὲν κατ' ἄτομα, ἔδωκε τὴν πληροφορίαν, ὅτι ἐν Ἀγίῳ Ὁρει εὐρίσκονται ἐν ὅλῳ 590 μοναχοί... «Εἰς τὴν Μονὴν Σίμωνος Πέτρας εὐρέθη εἰς Κελλιώτης... εἰς δὲ τὴν τοῦ Ἀγίου Παύλου οὐδεὶς. Τοιαύτη ἡ φθορὰ κατὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τοῦ Εἰκισιένα καὶ ὁ ἄθλος τῶν ἐναπομεινάντων ἀδελφῶν, οἵτινες ἐβάσταζον τὰ βάρη τῶν διαλυθεισῶν Ἱερῶν Μονῶν...» (Πρβλ. Γέροντος Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου, Ἔθως.—Ἀγῶνες καὶ θυσίαι 1850-1855. Ἐγγραφα Μακεδονικῆς Ἐπαναστάσεως. Ἀθήναι 1962, σ. 42-43.

39. Β α σ ι λ ε ἰ ο Μητροπολίτου πρ. Λήμνου (Ἀτέση), Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀγίου Ὁρους. «Ἐκκλησία» ἔτ. 1957 ἀριθ. φύλ. 15, σ. 280. Σημειωτέον, ὅτι μελέτην περὶ τῶν ἱερῶν κειμηλίων τοῦ Ἀγίου Ὁρους ἔχει γράψῃ ὁ Π. Κ ο ν τ ο γ ι ἄ ν ν η ς, ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὰ κειμήλια τοῦ Ἀγίου Ὁρους κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν», καταχωρηθεῖσαν ἐν τῇ «Θεολογία» ἔτ. 1926 τ. Δ', σ. 144 κ. ἑ.

40. Β α σ ι λ ε ἰ ο Μητροπολίτου πρ. Λήμνου (Ἀτέση), ἔνθ' ἄνωτ., σ. 282.

41. Αὐτόθι, σ. 283.

θησαν εἰς σοβαρωτάτην — ἔκρυθμον κατάστασιν, συνεπεία τῆς ἀποτυχίας τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἐν αὐτῷ ἀγῶνος»⁴², ἅτινα κατὰ τὸ ἔτος 1830, ἀποφάσει τοῦ Ἐθνικοῦ Κυβερνήτου Ἰωάννου Καποδιστρίου, δι' ἔθνικοῦ πολεμικοῦ πλοίου μετεκομίσθησαν αὐτόσε ἐπιστραφέντα εἰς τὰς οἰκείας Μονάς⁴³.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ὁ Ἰγνάτιος, συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον⁴⁴, θυσιασθεὶς διὰ τὴν κατίσχυσιν τῆς τε Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἔθνους ἡμῶν.

ΙΑ'

ΠΛΑΤΩΝ ΦΡΑΓΚΙΑΔΗΣ

Μητροπολίτης Χίου (1817-1822)

Ὁ κατὰ κόσμον Πανταλέων Φραγκιάδης ἢ Φραγκιάς, ὡς κληρικὸς δὲ Πλάτων, ἐγεννήθη ἐν Χίῳ τῷ 1775, ἐν ᾗ διήκουσε καὶ τὰ πρῶτα αὐτοῦ γράμματα, ἔχων ὡς διδασκάλους τοὺς Ἀθανάσιον Πάριον καὶ Δωρθέον Πρώιον.

Κατὰ τὸ ἔτος 1803 μεταβάς εἰς Κων/πολιν συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του, φοιτήσας εἰς τὴν αὐτόθι πατριαρχικὴν Ἀκαδημίαν, διευθυνομένην ὑπὸ τοῦ συμπολίτου καὶ διδασκάλου του ἐν Χίῳ Δωροθέου Πρωτοῦ, Μητροπολίτου Φιλαδελφείας γενομένου κατὰ τὸ ἔτος 1805, ἐδρεύουσας εἰς Κουρου-Τσεσμε (Ξηροκρήνην), τῆς ὁποίας διετέλεσεν ἀκολούθως βιβλιοφύλαξ ἀρχικῶς, εἶτα καθηγητῆς τῶν μαθηματικῶν καὶ τῷ 1807, μετὰ τὴν ἀποχώρησιν ἐκ ταύτης τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1813 προαχθέντος εἰς Μητροπολίτην Ἀδριανουπόλεως σχολαρχεύοντος Δωροθέου Πρωτοῦ, ἀπαγχονισθέντος, ὡς γνωστόν, ὑπὸ τῶν Τούρκων κατ' Ἰούνιον τοῦ 1821, μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, διευθυντῆς αὐτῆς, παραμείνας ὡς τοιοῦτος μέχρι τοῦ 1817, ὅτε καὶ ἀπεχώρησε ταύτης, διδάσκων ἔκτοτε ἰδιωτικῶς εἰς τὰς οἰκογενείας τῶν πλουσιῶν Χίων καὶ ἄλλων ὁμογενῶν τῆς Κων/πόλεως, ἔξασκῶν παραλλήλως καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ ἱεροκλήρυκος εἰς διαφόρους αὐτῆς ναοὺς ὑπὸ τὴν ἰδιότητα δὲ τοῦ διδασκάλου-φιλολόγου συμμετέσχεν, ὡς καὶ οἱ Νεόφυτος Βάμβας καὶ Νικόλαος Λογάδης, εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ ὑπὸ τοῦ Πρωτοῦ μεγάλου λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, τῆς «Κιβωτοῦ», οὗτινος ὁ Α' τόμος ἐξεδόθη τῷ 1819, τὸ δὲ ὑπόλοιπον χειρόγραφον μέρος ἀγορασθὲν ἐδωρήθη ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πεπαιδευμένου καὶ λογίου Ἀλεξάνδρου Κάσδογλη εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην.

42. Αὐτόθι.

43. Κ. Βοβολίνη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 143-144.

44. Αὐτόθι, σ. 144. — «Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», ἔτ. 1971 σ. 321-322. — «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία», τ. ΣΤ', σ. 727.

Ἡ Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, συνελθοῦσα εἰς συνεδρίαν κατὰ τὴν 25ην Ἰανουαρίου 1817 καὶ ἔχουσα ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ Μητρόπολις Χίου διατελεῖ ἐν χηρείᾳ, ἐξέλεξε τὸν Πλάτωνα ποιμενάρχην αὐτῆς, εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ἀκρι τοῦδε ὡς τοιοῦτου Παρθενίου (1816-1817).

Ἡ ἐκλογή τοῦ Πλάτωνος ὡς ποιμενάρχου τῆς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ πατρίδος προὔξενησε ζωηροτάτην ἱκανοποίησιν εἰς πάντας, ὡς πιστοῦται καὶ ἐκ τῶν κατωτέρω ὀλίγων παρατιθεμένων πληροφοριῶν.

Οὕτω, τὸ ἐν Τεργέστη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐκδιδόμενον Περιοδικὸν «Λόγιος Ἑρμῆς» εἰς φύλλον του, κυκλοφορῆσαν κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1817, ὀλίγους δηλ. μῆνας μετὰ τὴν κάθοδον τοῦ Πλάτωνος εἰς Χίον, ἔγραφε τὰ ἐξῆς: «Ὁ ἐνθερμος ζῆλος ὑπὲρ τῆς παιδείας, τὸν ὁποῖον ἀνακαλύπτει τις εἰς ὅλας του τὰς πράξεις καὶ τὸν ὁποῖον εἰς τὴν πρώτην ἐπ' ἐκκλησίας ὁμιλίαν του καὶ εἰς μίαν ἑτέραν, τὴν ὁποίαν προεδρεύων εἰς τὰς κοινὰς ἐξετάσεις τῶν τῆς Σχολῆς μαθητῶν ἐφάνέρωσε, ἐνέπλησε χαρᾶς ὅλους τοὺς φιλοκάλους καὶ ἀπεπλήρωσε τὴν ἐπιθυμίαν ὅλων τῶν Χίων. Τοιοῦτοι ποιμένες λαῶν πρέπει νὰ διαφημίζονται καὶ διὰ τῶν ἐφημερίδων πρὸς τύπον καὶ παράδειγμα ἄλλων».

Ὁ Κων/νος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων εἰς συγχαρητήριοι πρὸς τὸν Πλάτωνα ἐπιστολὴν του, ὑφ' ἡμερομηνίαν 10 Μαΐου 1817, ἐπιλέγει: «Ἐχειροτονήθης Μητροπολίτης τῆς πόλεώς σου, ἐπίσκοπος τῶν συμπολιτῶν σου, πνευματικὸς πατὴρ τῆς πατρίδος σου. Ποίαν ἄλλην μεγαλυτέραν εὐδαιμονίαν εἰς σὲ αὐτὸν ἢ εἰς τὴν πατρίδα σου δύνανται νὰ εὐχρηθῶσιν οἱ φίλοι σοῦ καὶ τῆς πατρίδος σου;».

Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς εἰς ὁμοίαν πρὸς αὐτόν, χρονολογουμένην ἀπὸ 4ης Ὀκτωβρίου 1819, ἐπιπροσθέτει: «Μακαρίζω τὴν Χίον, ὅτι ἔλαβε τοιοῦτον ποιμένα. Ἀθανάτισε λοιπὸν τὸ ὄνομά σου καὶ γενοῦ παράδειγμα καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς συνιεράρχας καὶ συλλειτουργοὺς σου, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοί, τὸ λέγω μὲ θλίψιν μεγάλην τῆς ψυχῆς μου, ἀφήκασιν ὅλην τὴν φροντίδα τῆς ἀνορθώσεως τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς κοσμικοὺς»⁴⁵.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἅμα τῇ ἀναλήψει τῶν νέων αὐτοῦ καθηκόντων, ἤρξατο ἐπιδιδόμενος εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ. Ἐν τῇ ἐπισήμῳ ταύτῃ θέσει εὐρισκόμενος δὲν ἐφείσθη κόπων, προκειμένου «νὰ προαγάγῃ ἐν Χίῳ τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα διὰ τῶν φώτων τῆς μαθήσεως καὶ τῆς παιδείας καὶ ἐκεῖθεν νὰ μεταλαμπαδεύσῃ αὐτὸ εἰς πᾶσαν γωνίαν τῆς γῆς, ὅπου ἔστενον ὑπὸ τὸ δούλειον ἥμαρ οἱ ἀδελφοὶ Ἑλληνας»⁴⁶. Μεμυημένος εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ἐνδιε-

45. Μάρκου Ἀγαπητοῦ Βασιλάκη (Πρωτοπρεσβυτέρου): Οἱ διαπρέφαντες Χῖοι κληρικοί. «Χιακὰ Ἐκκλησιαστικὰ Χρονικά», τ. Β', Τεύχος Α' καὶ Β'. Τύποις «Ἐλευθερίας» 1952 (Χίος), σ. 27.

46. «Πανελλήνιον Λεύκωμα τῆς Ἐκατονταετηρίδος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως» 1821-1921. Ἐν Ἀθήναις 1922, τ. ΣΤ' σ. 81.—«Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία», τ. ΙΒ', σ. 906.

φέρετο ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Γένους ἡμῶν· ἐν τούτοις ὅμως, ἀλληλογραφῶν μετὰ τοῦ Κοραῆ συνεφώνει μετ' αὐτοῦ ἀπολύτως διὰ τὸ «πρόωρον» τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Νεόφυτον Βάμβαν, θεωροῦντα τὴν ἐποχὴν ταύτης ὡς «ώριμον». Ἀνεξαρτήτως τῶν ἐπιφυλάξεων τούτου ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει, εἰργάζετο ἀόκνως ὑπὲρ τῶν σκοπῶν τῆς Ἐπαναστάσεως, τὸ ἔμπρακτον τοῦ ὁποίου διαφέρων ἐξεδηλώθη ἅμα τῇ ἐνάρξει αὐτῆς.

Καὶ ἐνῶ εἰς ἄπασαν τὴν Ἑλλάδα ἠγείροντο τρόπαια ἐκ τῆς νίκης τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοῦ κατακτητοῦ, καὶ ἀνέτελλεν ἡ ἀπὸ ἐκατοντάδων ἐτῶν ἀναμενομένη ἐλευθερία, διὰ τὴν Χίον, ἐφ' ὅσον δὲν εἶχον δημιουργηθῆ αἱ ἀπαραίτητοι προϋποθέσεις δι' εὐοίωνον ἐπιτυχίαν τοῦ ἀγῶνος ἐν αὐτῇ, ἡ 23ῃ Μαρτίου 1822, ἀπέβη ἡ ἀποφράς ἐκείνη ἡμέρα, ἡ ὁποία ὡς λαϊλαψ ἐνσκήψασα προὔξενε τελείαν καταστροφὴν εἰς τοὺς κατοίκους αὐτῆς, ἐξ αἰτίας τῆς ὑπὸ τὸν Λογοθέτην ἀνεπιτυχοῦς ἀποπειρας πρὸς ἀπελευθέρωσιν ταύτης ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ. «Διακόσιοι κληρικοὶ διῆλθον ἐν στόματι μαχαίρας...». «Ἐκ τῶν 90 χιλιάδων Ἑλλήνων κατοίκων τῆς ὠραίας Ἑλληνικῆς νήσου μόνον 5 χιλιάδες κατώρθωσαν νὰ σωθῶσι διὰ τῆς φυγῆς. Εἴκοσι καὶ τρεῖς χιλιάδες Ἑλλήνων κατεσφάγησαν. Πεντήκοντα χιλιάδες ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδίων ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. Δέκα χιλιάδες ἐπνίγησαν ἢ ἐξηφανίσθησαν. Μεταξὺ τῶν πρώτων θυμάτων τῆς καταστροφῆς τῆς Χίου ἦτο καὶ ὁ Μητροπολίτης Χίου Πλάτων»⁴⁷.

Ὁ ὑπέροχος οὗτος Ἱεράρχης, διακρινόμενος οὐ μόνον διὰ τὴν παιδείαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πραότητα, τὴν μελιχιότητα, τοὺς ὠραίους αὐτοῦ τρόπους, ἀποκτήσας διὰ τῆς εὐγενοῦς αὐτοῦ συμπεριφορᾶς τὴν λατρείαν τοῦ λαοῦ του, συλληφθεὶς μετ' ἄλλων Χίων προὔχοντων, τοῦ διακόνου αὐτοῦ Μακαρίου Γαρά, τοῦ Ἡγουμένου τῆς Νέας Μονῆς Νεοφύτου Βενέτου καὶ πολλῶν ἄλλων Χίων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ Κάστρου, εἰς τὰς ὁποίας ὑπέστη ἐξευτελισμούς, κακουχίας, βασανιστήρια· εἰς δύο σκοτεινά, ἀνήλια καὶ ὑγρά δωμάτια παρέμεινε μετ' ἄλλων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν ἐπὶ μῆνα, μέχρι οὗ τὴν 23ῃν Ἀπριλίου ἡμέραν Κυριακὴν, καὶ περὶ ὥραν 10ην πρωϊνὴν, ἐξέρχεται ἐκ τῆς φυλακῆς μετὰ τοῦ διακόνου του Μακαρίου, ἵνα ὀδηγηθῆ εἰς τοποθεσίαν «Βουνάκιον» καλουμένην, ὅπου καὶ ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον, ἀπαγχονισθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὡς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ὑπόλοιποι κληρικοὶ καὶ προὔχοντες, τῶν ὁποίων τὰ μαρτυρικὰ σώματα, συρόμενα ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως, διεπομπεύοντο, ριφθέντα αὐθημερὸν εἰς τὴν θάλασσαν, ἐνῶ τὸ τοῦ Πλάτωνος, παραδοθὲν εἰς τοὺς ζητήσαντας αὐτὸ Ἑβραίους ἐσύρετο ἀνὰ τὴν πόλιν· ἵνα δὲ περισσότερον χλευασθῆ τοῦτο, ἔθηκον ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ σάρικιον, καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας, ἀφοῦ πρότερον ἀπέκοψαν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ,

47. Κ. Βοβλίνη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 129-130.

ὡς καὶ τοῦ διακόνου του, τὰς ὁποίας ἀπέστειλαν εἰς Κων/πολιν, τὸ ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν πρὸς τελείαν ἐξαφάνισίν του⁴⁸.

Τὰ γαλήνια ὅμως ταύτης κύματα, τὰ ὅποια μετ' εὐλαβείας ἐδέχθησαν τὸ μαρτυρικὸν τοῦ Πλάτωνος σκῆνος, προέπεμψαν αὐτὸ μέχρι τῶν ἀκτῶν τῶν Οἰνουσῶν, τὸ ὅποion ἀναγνωρισθὲν ὑπὸ τοῦ ἱερέως Γεωργίου Λαιμοῦ παρελήφθη μετ' εὐλαβείας καὶ ἐτάφη εἰς παρακείμενον ἀγρόν· ἐτέθη δ' ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ πλάξ μετ' ἐπιγραφῆς· μετὰ παρέλευσιν δ' ἐτῶν ὁ διάκονος αὐτοῦ Δημήτριος Λαιμὸς μετεκόμισε τὰ ὄστᾶ τούτου εἰς Σῦρον, ἔνθα μετὰ τὴν τέλεσιν πανδήμου μνημοσύνου ἐναπετέθησαν εἰς τὸν αὐτόθι ἱερὸν ναὸν τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, ὅποτε τὴν 15ην Ἰουνίου 1930 μετεφέρθησαν καὶ πάλιν εἰς Οἰνούσας καὶ μετὰ πάσης ἐπισημότητος ἐτέθησαν εἰς μαρμάρινον μνημεῖον ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου.

Τοιοῦτον ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἦτο τὸ τραγικόν, πλὴν ἔνδοξον, τέλος τοῦ Ἐθνομάρτυρος Πλάτωνος, οὕτινος τὸ μαρτύριον θὰ δικαιωνίζεται εὐγνωμόνως ὑπὸ τε τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἔθνους ἡμῶν⁴⁹.

ΙΕ'

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΑΣΚΑΡΗΣ

Μητροπολίτης Σισανίου καὶ Σιατίστης (1862-1869)

Ὁ Ἀλέξανδρος Λάσκαρης ἐγεννήθη ἐν Ὑψωμαθείοις Κων/πόλεως κατὰ τὸ ἔτος 1829· μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἐγκυκλίων αὐτοῦ σπουδῶν ὑπηρέτησεν ὡς διδάσκαλος εἰς τὴν σχολὴν τῆς γενεθλίου αὐτοῦ ἐνορίας Ἀναλήψεως Ὑψω-

48. Ἡ τραγικὴ αὕτη καὶ αἰματηρὰ περιπέτεια τοῦ Μητροπολίτου Πλάτωνος καὶ τῶν προϋπόντων τῆς νήσου ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς ἐκ τῆς νήσου ταύτης προερχομένους ποιητὰς, Ὁρφνίδην, Ἀλέξανδρον Σοῦτσον καὶ ἱερομόναχον Ἀνθιμον Πουλάκην, νὰ γράψουν πολλοὺς καὶ ἡρωικοὺς στίχους, ἐκ τῶν ὁποίων παραθέτομεν τοὺς ἐξῆς:

«Τῶν μαρτύρων φορεῖ τὸ στεφάνι
ἢ χρηστὴ τῶν προκρίτων ὁμάς
ὡς κηδείας δ' ὁ Χίου τιμάς
ἐμπαιγμοὺς Ἰουδαίων λαμβάνει».

49. Ἰωάννου Ἀνδρέαδου (Ἀρχιμανδρίτου). Ἱστορία τῆς ἐν Χίῳ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἀθήνησιν 1940. Μέρους Α', σ. 120, 144.—Μάρκου Ἀγαπητοῦ Βασιλάκη, Οἱ διαπρέψαντες Χῖοι κληρικοί, ἐνθ' ἀνωτ., τ. Β' τεύχος Α', σ. 15-17. Τεύχος Α' καὶ Β', σ. 26-27. — «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία», τ. Ε' σ. 275-276 καὶ ΙΒ', σ. 906. — «Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», ἔτ. 1971 σ. 448.—Μητροπολίτου Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου Νικοδήμου (Βαλληνδρᾶ): Ἀγῶνες Ἐθναρχούσης Ἐκκλησίας. Ἀθήνηα 1971, σ. 80.

μαθειών. Τῇ προστασίᾳ τοῦ Μητροπολίτου Νικομηδείας Διονυσίου, τοῦ ἀπὸ πρ. Ἀμασειας, εἰσῆχθη εἰς τὴν κατὰ Χάλκην Θεολογικὴν Σχολὴν τῷ 1847, ἔχων ὡς συμφοιτητὰς του τοὺς Ἀγαθάγγελον Ῥιλλιώτην, τὸν μετὰ ταῦτα Ἡγούμενον Ῥίλλας, Γερμανὸν Γρηγοῶν, τὸν γνωστὸν διευθυντὴν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης, Δαμασκηνὸν Ῥιλλιώτην, τὸν εἶτα Μητροπολίτην Βελισσοῦ καὶ Νικόδημον Κωνσταντινίδην⁵⁰, τὸν μετὰ ταῦτα Μητροπολίτην Σερρών (1860-1861) καὶ εἶτα Κυζίκου, ἵνα περιορισθῶμεν μόνον εἰς τοὺς κληρικούς, ἐξ ἧς ἀπεφοίτησε τῷ 1855, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξύ, μικρὸν πρὸ τῆς ἀποφοιτήσεώς του ἐξ αὐτῆς, ἐχειροτονήθη διάκονος.

Ἐξεληθὼν ταύτης προσελήφθη γραμματεὺς καὶ ταμίας τοῦ, ὡς εἴρηται, Μητροπολίτου Νικομηδείας Διονυσίου, ἵνα μετὰ ταῦτα διορισθῆ καθηγητῆς τῶν θρησκευτικῶν εἰς τὸ ἐνοριακὸν ἐκπαιδευτήριον Σταυροδρομίου. Ὁρεγόμενος δ' εὐρυτέρων σπουδῶν μετέβη εἰς Ρωσίαν, ἐν ἧ παρέμεινεν ἐπὶ τετραετίαν, ὁπότε, μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τούτων, ἐπέστρεψεν εἰς Κων/πολιν, ὑπηρετήσας καὶ ἀθῆσι ὡς καθηγητῆς, ἵνα, περὶ τὸ τέλος τοῦ 1860, προσληφθῆ ὡς Γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῶν Πατριαρχείων, χειροτονηθεὶς εἰς πρεσβύτερον, τὸν δὲ Μάρτιον τοῦ ἐπομένου ἔτους προεχειρίσθη εἰς Ἀρχιμανδρίτην ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ Β' τοῦ Κοκκώδη (α'. Πατριαρχεῖα 1860-1863, β'. 1873-1878)· τὴν 1ην Φεβρουαρίου 1863 διωρίσθη καθηγητῆς καὶ εἶτα διευθυντῆς τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς.

Ἐν Κων/πόλει εὐρισκόμενος ὑπὸ τὰς ὡς ἄνω ιδιότητας, διετέλεσε κατ' ἐπανάληψιν, λόγῳ τῆς μορφώσεώς του, μέλος μεγάλων συνελεύσεων καὶ ἐπιτροπειῶν ἀπὸ τοῦ 1860-1864, ὡς καὶ τῆς ἐνεαμελοῦς ἐπὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ ζητήματος ἐπιτροπείας.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μητροπολίτου Σισανίου καὶ Σιατίστης Μελετίου Σμυρναίου (1852-1862), ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῶν Πατριαρχείων ἐξέλεξε τοῦτον ὡς διάδοχόν του. Ἀναλαβὼν τὴν διαποιίμανσιν ταύτης, διεκρίθη διὰ τὰ διοικητικὰ αὐτοῦ προσόντα, ἰδίως ὅμως διέπρεψε εἰς τὸν ἐθνικὸν τομέα, ἐργασθεὶς μετ' ἀφοσιώσεως πρὸς δικαίωσιν τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν ὀνείρων.

Κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1866 ὑπεβλήθη πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον καταγγελία κατ' αὐτοῦ, ὅπερ ἀνέθεσεν εἰς τὸν Μητροπολίτην Καστορίας Νικηφόρον (1841-1869) τὴν διαπίστωσιν τῶν κατηγοριῶν, ὅστις ἀπεφήνατο τοῦτον τελείως ἀθῶν, ἔκθεσιν τὴν ὁποίαν ἐνέκρινεν ἡ Ἱερὰ τούτου Σύνοδος.

Καὶ ἀκριβῶς λόγῳ τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ δράσεως εἰς ἡλικίαν μόλις τεσσαράκοντα (40) ἐτῶν, ἐθανατώθη διὰ δηλητηρίου, τὸ ὁποῖον προσέφερον μετὰ τροφῆς οἱ Τοῦρκοι τῆς Λειψίστης (Νεαπόλεως)· οὕτω, διὰ τοῦ τραγικοῦ τούτου θανάτου ἀπωλέσθη τόσον ἐνωρὶς μία ἐξέχουσα Ἀρχιερατικὴ προσωπικότης,

50. Β. Σταυρίδου, Ἡ Ἱερὰ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης 1844-1923. Ἀθήναι 1970, τ. Α' σ. 146.

πολλὰ ὑποσχομένη διὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Ἔθνος, κατὰ τὸ ἔτος 1869.

Ὁ Ἀλέξανδρος, ἀνήκων εἰς τὴν χορείαν τῶν πλέον πεπαιδευμένων καὶ λογίων Ἀρχιερέων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος τῆς κατ' Ἀνατολὰς Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, διεκρίθη καὶ εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν τομέα, καταλιπὼν συγγράμματα ἐν οἷς «Ἱερὰν Ἱστορίαν Ἀγίας Γραφῆς», «Ἑρμηνείαν τῆς θείας Λειτουργίας» καὶ «Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν» (1859) εἰς δύο τεύχη ἐκ τοῦ Ρωσικοῦ· ὡσαύτως, εἰς τὸ περιοδικὸν τοῦ ἐν Κων/πόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, ἐδημοσίευσεν μελέτην ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἱστορικὴ ἔποψις περὶ τῆς ἐν Μόσχᾳ Ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας κατὰ τὸν ΙΕ' καὶ ΙΖ' αἰῶνα, ἧτοι περὶ τῶν ἀδελφῶν Λειχοῦδῶν Ἰωαννικίου καὶ Σωφρονίου»⁵¹.

Τοιαύτας πολυτίμους καὶ υπερόχους ὑπηρεσίας προσέφερον οἱ Ἐθνομάρτυρες οὗτοι Ἀρχιερεῖς τῆς περιόδου ταύτης, οἵτινες ὡς γνώμονα τῆς ὑψηλῆς αὐτῶν βιοτῆς καὶ ζωῆς ἔχοντες τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς πατρίδος, ὠδηγήθησαν, δι' ὧν μέσων ἠυπόρουσαν, εἰς τὴν εὐγενῆ ἀπόφασιν, ὅπως προσφέρουν τὸν ἑαυτῶν ὀλοκαύτωμα εἰς τὸν βωμὸν τοῦ καθήκοντος, οὕτινος ἐπιστέγασμα ἦτο ἡ ἀνοδος αὐτῶν ἐπὶ τὸν μαρτυρικὸν Ἐθνικὸν Γολγοθᾶν, μὲ ἐπισφράγισιν τὴν ἀνάστασιν τοῦ Γένους ἡμῶν.

51. «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἑγκυκλοπαιδεία», τ. Β' σ. 111-112. Περὶ τῶν ἀδελφῶν Λειχοῦδῶν ἔγραψε τελευταίως ὁ Κων/νος Παπουλίδης μελέτην, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἑλληνες λόγιοι ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Οἱ ἀδελφοὶ Λειχοῦδαι» ἐν «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς». Θεσσαλονίκη ἔτ. 1970. Τεῦχ. 618.—«Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», ἔτ. 1971 σ. 418.— Π ο λ υ κ ἄ ρ ο υ Μητροπολίτου Σισανίου καὶ Σιατίστης (Λ ι ὠ σ η): Ἡ Ἱερὰ Μητρόπολις Σισανίου καὶ Σιατίστης καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 29ον ἄρθρον τοῦ 126/1969 Νομοθετικοῦ Βασιλικοῦ Διατάγματος. Ἀθῆναι 1969, σ. 9.